

B&B
VIŠJA STROKOVNA ŠOLA

Diplomsko delo višješolskega strokovnega študija
Program: Logistično inženirstvo
Modul: Vojaška logistika

RAZVOJ VOJAŠKO OBRAMBNE INDUSTRIJE V SLOVENIJI PO OSAMOSVOJITVI

Mentor: dr. Vojko Obrulj
Lektorica: Nikita Holc, dipl. slov. (UN)

Kandidat: Gorazd Aplinc Jamšek

Ljubljana, marec 2021

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju dr. Vojku Obrulju za njegovo pomoč, ideje, spodbude in osebni čas, ki mi ga je namenil pri pisanju diplomske naloge.

Zahvaljujem se tudi Nikiti Holc, dipl. slov.(UN), ki je moje diplomsko delo jezikovno pregledala in vsem drugim, ki so mi pri izdelavi diplomskega dela pomagali s svojim strokovnim znanjem.

Velika zahvala gre moji družini, predvsem moji ženi, ki mi je ves čas študija stala ob strani, ter me moralno podpirala.

IZJAVA

Študent Gorazd Aplinc Jamšek izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Vojka Obrulja.

Skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem objavo tega diplomskega dela na spletni strani šole.

Dne _____

Podpis: _____

POVZETEK

Razvoj vojaško obrambne industrije v Sloveniji po letu 1991 je imel velik vpliv na tedanja obrambna podjetja, saj so po razpadu bivše Jugoslavije doživela velike spremembe. Podjetja so se številčno začela zmanjševati, nekatera propadati. V tistem času ni bilo rešitve za nekatera majhna podjetja, zato je bila potrebna oživitev obrambne proizvodnje. Podjetja so bila potrebna ponovnega povezovanja med sabo in prodora na mednarodni trg, kjer bi ponovno zaživela. S tem bi vojaško obrambna industrija spet postala mednarodna blagovna znamka. V letu 2008 se je v okviru Gospodarske zbornice ustanovil GOIS (t. i. grozd obrambne industrije Slovenije), katerega cilj je bilo združenje in iskanje priložnosti na trgu, da bi vojaško obrambna industrija postala mednarodna blagovna znamka. Slovenija je majhen trg na področju vojaško obrambne industrije, zato je bilo potrebno ponovno združevanje majhnih podjetij. V vsem tem obdobju so nekatera podjetja obstala na trgu, drugim pa to žal ni uspelo, so pa nastala tudi čisto nova podjetja, ki prispevajo svoj delež slovenski obrambni industriji in Slovenski vojski. Vstop Slovenije v NATO nam je omogočil tudi razvoj na področju vojaške industrije, sodelovanje na tujih trgih in krepitev zmogljivosti nacionalne vojaške obrambe. Slovenska obrambna industrija bo na področju opremljanja Slovenske vojske morala narediti velik korak, če želi slediti tujemu trgu. Tuji trg je poln inovacij, izumov posodabljanja in iskanja novih in modernih trendov za uspešen razvoj lastnih vojsk. Ohranitev obrambne industrije pri nas bo odvisno od lastne države, časa, predvsem pa zadostnega zagotavljanja finančnih virov.

KLJUČNE BESEDE

- Obrambna industrija
- Slovenska podjetja
- Slovenija in NATO

ABSTRACT

The development of the military defense industry in Slovenia after 1991 had a great influence on the then defense companies, as they experienced drastic changes after the disintegration of the former Yugoslavia. Businesses began to decline in number, some going bankrupt. At that time, there was no solution for certain small businesses, so a revival of defense production was needed. Businesses needed to reconnect with each other and penetrate the international market, where it would come to life again. This would once again make the military defense industry an international brand. In 2008, GOIS (the so-called cluster of the Slovenian defense industry) was established within the Chamber of Commerce, the aim of which was to unite and find opportunities on the market to make the military defense industry an international brand. Slovenia is a small market for the military defense industry, so it was necessary to reunite small companies. During all this period, some companies remained on the market, while others did not succeed, and brand new companies were created, which contribute their share to the Slovenian Defense Industry and the Slovenian Army. Slovenia's accession to NATO also enabled us to develop in the field of the military industry, cooperate in foreign markets and strengthen the capacity of the national military defense. The Slovenian defense industry will have to take a big step in the field equipping the Slovenian Armed Forces if it wants to follow in the foreign market. The foreign market is half of innovation, updating inventions and finding new and modern trends for successful development of the army. The great influence for the preservation of defense industry on our own country, time and above all on the sufficient provision of financial resources.

KEYWORDS:

- Defense industry
- Slovenian companies
- Slovenia into NATO

KAZALO

1	UVOD	1
1.1	Predstavitev problema.....	1
1.2	Cilji naloge	2
1.3	Predpostavke in omejitve	2
1.4	Metode dela	2
2	ZGODOVINSKI RAZVOJ VOJAŠKO OBRAMBNE INDUSTRIJE SLOVENIJE	3
2.1	Definicija in opredelitev vojaško obrambne industrije	4
2.2	Razvoj vojaško obrambne industrije Slovenije po letu 1991	5
2.3	Razvoj vojaško obrambne industrije Slovenije po vstopu v NATO	21
3	TRENTNO STANJE VOJAŠKO OBRAMBNE INDUSTRIJE V SLOVENIJI.....	24
3.1	Zakonodaja na področju vojaško obrambne industrije v Sloveniji	27
3.1.1	Zakon o obrambi, ki v 77. členu ureja:	29
3.1.2	Zakon o obrambi, ki v 78. členu ureja:	30
3.2	Podpora na področju vojaško obrambne industrije v Sloveniji	30
3.2.1	Podjetja, ki trenutno zagotavljajo vojaško opremo in oborožitev za potrebe vojaške obrambne industrije v Sloveniji	32
3.3	Sodelovanje vojaško obrambne industrije Slovenije z European Defence Agency (EDA).....	43
4	PRIMERJALNI MODEL VOJAŠKO OBRAMBNE INDUSTRIJE.....	44
4.1	Slovenska vojaško obrambna industrija za potrebe Slovenske vojske.....	45
4.2	Slovenska vojaško obrambna industrija za potrebe tujih oboroženih sil....	47
5	ZAKLJUČEK.....	52
6	LITERATURA IN VIRI.....	54

KAZALO DIAGRAMOV

Diagram 1: Prikazuje uvoz in izvoz orožja in vojaške opreme po letih in vrednosti v (mio. €).....	49
Diagram 2: Prikazuje kam in česa smo največ izvozili v letu 2016.....	49
Diagram 3: Prikazuje izvoz glede Na vrsto orožja v letu 2016	50
Diagram 4: Prikazuje uvoz glede Na vrsto orožja v letu 2016	51
Diagram 5: Prikazuje uvoz glede na državo izvora v letu 2016.....	51

KRATICE IN AKRONIMI

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)

EMBARGO – prepoved ali omejitev trgovine s kako državo, trgovinska zapora

MILITARY INDUSTRY – Vojaška industrija

ARMY INDUSTRY – Oborožitvena industrija

WEAPONS INDUSTRY – Industrija orožja

RS – Republika Slovenija

MORS – Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije

EDA – European defence agency (Evropska obrambna agencija)

EU – European union (Evropska unija)

DG – Directorate general (Generalni direktor)

EC – European center (Evropski center)

ZDA – Združene države Amerike

DEM – Nemška marka

LB – Ljubljanska banka

KIK – Kemijska industrija Kamnik

BOPAS 03 – prilagodljiv prenosni nadzorni sistem s termo kamero

STO – Stroji in tehnološko oprema

GOIS – Grozd obrambne industrije Slovenije

ZEU – Zahodno evropska unija

OZN – Organizacija združenih narodov

OVSE – Organizacija za varovanje in sodelovanje v Evropi

CEFTA – Central European Free Trade Agreement (Srednje evropski sporazum o prostem trgovanju)

CEI – Central European Initiative (Center evropskega sodelovanja)

NIAG – Nato industrial Advisory Group (Nato industrijska svetovalna skupina)

SVOP – Skupna varnostna in obrambna politika

AQAP – Allied Quality Assurance Publications (publikacije o zagotavljanju kakovosti)

JRKBO – Jedersko radiološko kemično in biološko orožje

MTA – Marker Training Ammunition (vadbena označevalna streliva)

GMP – Good Manufacturing Practise (sistem doseganja kakovosti)

SrBBsk – Srednja bataljonska bojna skupina

LKOV – Lahko kolesno oklepno vozilo

HMVV – High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle (Visokomobilno večnamensko oklepno vozilo)

KIS – Komunikacijsko informacijske storitve

BDP – Bruto domači proizvod

PESCO – Permanent Structured Cooperation (Stalno strukturirano sodelovanje)

TO – Teritorialna obramba

DTHN – Dynamic Trojan Horse Network (internetni virus)

1 UVOD

1.1 Predstavitev problema

Osamosvojitve Slovenije je postavilo slovensko vojaško obrambno industrijo v položaj, ki je zahteval veliko prestrukturiranje. Močna izvozna usmerjenost, vlaganja v znanje, nove tehnologije in uveljavljanje mednarodnih standardov so v zadnjih desetletjih oblikovali slovensko obrambno industrijo. V času osamosvojitvene vojne leta 1991 se je zaradi političnih in gospodarskih sprememb v Sloveniji zmanjšal obseg vojaško obrambne industrije. Država se je znašla na eni strani pod embargom na uvoz oborožitve in vojaške opreme, na drugi strani pa je na področju bivše Jugoslavije divjala vojna, ki je preprečevala kakršenkoli uvoz.

Embargo je hkrati onemogočal uvoz vsega vojaškega tudi iz vzhoda in zahoda, zaradi česar je Slovenija začela nazadovati na vojaško obrambnem področju. Številna podjetja so zmanjševala svojo vojaško proizvodnjo, ter se usmerila v izdelavo izdelkov za civilno uporabo. Na trgu je ostalo le malo podjetij, ki so vojaške proizvode zagotavljale za novo nastalo Slovensko vojsko, veliko od njih pa je propadlo. Po preklicu embarga in s kasnejšim vstopom v NATO je slovenska vojaško obrambna industrija ponovno začela svoj temeljiti razvoj na vojaško obrambnem področju. Vojaško obrambna industrija je posebna panoga na gospodarskem področju, ki je tesno povezana z državo in njenim gospodarskim upravljanjem. Gledano z druge strani pa je vojaško obrambna industrija občutljiva panoga na gospodarskih in političnih tleh. Vseskozi je ta panoga pod drobnogledom države in ostale mednarodne skupnosti, zaradi značaja svojih produktov. Vojaško obrambno politiko oblikujejo strateški interesi države, zaznane grožnje in politični cilji.

Obrambna podjetja se morajo nenehno soočati z geopolitičnimi spremembami in slediti trendu na tržišču. Vojaško obrambna industrija je za razliko od civilnih omejena zgolj na povpraševanje in zahteve vojaško obrambnega sektorja, zaradi česar morajo vseskozi spremljati potek dogajanja v mednarodnem okolju. V zadnjih nekaj letih se je na slovensko vojaško obrambnem področju pojavila potreba po prilagoditvi globalnemu trgu, gledano tako iz varnostno političnega stališča kot tudi iz tržnega vidika. Države v evropskem prostoru danes strmiijo k integriranem evropskem trgu za obrambne proizvode, zaradi stabilnejšega domačega trga, s čimer prispevajo k konkurenčnosti evropskih podjetij na globalnem trgu. Slovensko vojaška obrambna industrija se nenehno spreminja kakor vse ostale svetovne obrambne industrije in čeprav je narava izdelkov iz te panoge za nacionalno varnost posebnega pomena, se vseeno prilagaja potrebam na trgu.

1.2 Cilji naloge

Namen diplomskega dela je prikaz in proučevanje na osnovi analize razvoja slovenske vojaško obrambne industrije v času osamosvojitve Slovenije po letu 1991 in kasneje do vstopa Slovenije v NATO kot enakopravne članice. V nadaljnjem delu je namen prikazati, kako deluje Slovenija na vojaško obrambnem področju danes, njeno soočanje z globalnim trgom in stanjem v sedanjem času. V zaključku diplomskega dela navajam, kakšne izzive je morala sprejeti Slovenija kot država, saj je bila v fazi nastajanja nove države ter kakšen je bil vpliv z gospodarsko ekonomskega in političnega vidika.

1.3 Predpostavke in omejitve

Pri diplomski nalogi so upoštevane omejitve glede razvoja dogajanja vojaško obrambne industrije Slovenije v času osamosvojitve, kakšen pomen ali vpliv je imelo za posamezno državo. Glavni poudarek je na pregledu, pomenu, kaj pomeni vojaška obrambna industrija pri nas v Sloveniji, kako se je razvijala in kako deluje danes. V nalogi so zbrani podatki, ki so javno dostopni in ne zajemajo internih in poslovno zaupnih podatkov o poslovanju posameznih podjetij, ki delujejo v vojaško obrambni industriji. Iz navedenega gre za podajanje subjektivne ocene na vojaško obrambnem področju, pri katerem je upoštevan lasten vidik obravnavane teme. Tako lahko predpostavimo, da se mnogi dejavniki, ki vplivajo na upravljanja podjetja, ki se ukvarja z vojaško industrijo in glede na vpliv globalnega ekonomskega in gospodarskega stališča, lahko spreminja in dopolnjuje. V tem pogledu je ključnega pomena razumevanje in uveljavljanje slovenske vojaške obrambne industrije doma in v tujini. Zato lahko obravnavano področje predstavlja zgolj del osnove za nadaljnjo obravnavo in preučevanje vojaške industrije v Sloveniji.

1.4 Metode dela

V metodološkem okviru je predstavljen predmet preučevanja in cilji, ki jih želimo doseči. Skozi nalogo so predstavljena raziskana področja v večih smereh, kot so: kaj je vojaško obrambna industrija, kakšen pomen ima za posamezno državo, kako je to področje urejeno normativno in področno v Sloveniji (pred vstopom in po vstopu v NATO), ter kako deluje vojaško obrambna industrija v sedanjem času in s kakšnimi izzivi se srečuje.

Pri nalogi so upoštevane različne družboslovne metode raziskovanja, in sicer:

- Z deskriptivno metodo, s pomočjo katere bomo pojasnili temeljne pojme s tega področja, konkretno uporabo, študijo, in interpretacijo že napisane literature.

- Metodo kompilacije: metodo uporabo izpiskov, navedb in citatov drugih avtorjev.
- Zgodovinsko-razvojno in primerjalno analizo.
- Uporaba metode analize in interpretacije primarnih, sekundarnih, pisnih in elektronskih virov.

2 ZGODOVINSKI RAZVOJ VOJAŠKO OBRAMBNE INDUSTRIJE SLOVENIJE

Osamosvojitvena vojna za Slovenijo je predstavljala leta 1991 prvi vojaški spopad v Evropi po drugi svetovni vojni. Kot edina in regularna vojaško obrambna sila slovenske države je ostala na slovenskih tleh TO z vsemi materialno-tehničnimi sredstvi, oborožitvijo in opremo ter z vso drugo vojaško tehniko in celotno infrastrukturo z vojašnicami, strelišči, vadišči in različnimi skladiščnimi objekti. TO pa kot množična vojaška sila, razen majhnega števila stalne sestave in obsežne rezervne sestave, ni imela drugih zmogljivosti, ki jih mora imeti vojaška organizacija. Imela pa je nekaj, česar marsikatera vojska niso imele: visoko stopnjo morale (po veliki zmagi slovenskega naroda, ki je dobil svojo lastno državo), visoko stopnjo samozavesti, samoiniciativo ter takrat še iskreno in močno politično podporo. Začelo se je obdobje graditve lastne oborožene sile z vsemi potrebnimi elementi; to obdobje, ki je trajalo do uresničitve dveh strateških ciljev naše države vstopa v Nato in EU, lahko imenujemo obdobje inovacij, ki so jih razvijali posamezniki, skupine, enote, poveljstva in štabi (Lipič, 2019).

Slovenija po osamosvojitvi ni namenjala posebne pozornosti obrambni industriji. Ključnim proizvodnjam in tehnologijam za obrambne proizvode in samooskrbi ni dodelila posebne strateške vloge. Večina podjetij se je morala zaradi hitrega padanja naročil pospešeno preusmeriti na civilne trge. V Sloveniji so ugasnile številne proizvodnje in tehnologije, ki so bile namenjene potrebam jugoslovanskega trga in izvozu obrambnih proizvodov. Slovenija je obrambno industrijo, skladno s prevladujočo liberalno ideologijo, proglasila kot nestratesko in jo prepustila trgu, ki ga doma skoraj ni bilo več. To je imelo ključni vpliv na njen nadaljnji razvoj. Zato je danes ta industrija, glede na slovenske industrijske potenciale, relativno majhna, če se primerjamo z državami, s katerimi bi se radi primerjali (Avstrija, Švica, skandinavske države), pa tudi v primerjavi s Hrvaško in Srbijo. Pri tem je treba poudariti odsotnost razvojnih usmeritev obrambne industrije, ki bi jih morala skupaj oblikovati država in podjetja. Žal pa je v zadnjih letih dokument: »Sklepi strateškega pregleda obrambe 2016 krepitev nacionalnih tehnoloških zmogljivosti za zmanjšanje nevarnosti in odpornost kritične infrastrukture, omrežij ter storitev pred kibernetскими grožnjami« eden redkih, ki je nakazal potrebo po lastnih industrijskih zmogljivostih na področju obrambe (GOIS 2019, Zbornik 24–26).

2.1 Definicija in opredelitev vojaško obrambne industrije

Vojaška industrija, znana tudi kot trgovina z orožjem, je svetovna industrija, ki proizvaja in prodaja orožje in vojaško tehnologijo, ter je pomemben sestavni del vojaško industrijskega kompleksa. Sestavljen je iz komercialne industrije, ki se ukvarja z raziskavami in razvojem, inženiringom, proizvodnjo in servisiranjem vojaškega materiala, opreme in objektov. Podjetja za proizvodnjo orožja, imenovana tudi trgovci z orožjem ali vojaška industrija, proizvajajo orožje za oborožene sile držav in za civiliste. Vladni oddelki delujejo tudi v orožarski industriji, kupujejo in prodajajo orožje, strelivo in druge vojaške predmete. Arzenal je kraj, kjer se orožje in strelivo bodisi v zasebni bodisi javni lasti izdeluje, vzdržuje in popravlja, shranjuje ali izda v katerikoli kombinaciji. Izdelki orožne industrije vključujejo pištole, topništvo, strelivo, rakete, vojaška letala, vojaška vozila, ladje, elektronske sisteme, naprave za nočni vid, holografske orožne merilnike, laserske daljinomere, laserske merilnike, ročne granate, mine in drugo. Orožarska industrija nudi tudi drugo logistično in operativno podporo (Wikipedia, 2021).

V Sloveniji se je nekoliko spremenil tudi izraz vojaška industrija, tako da danes v Sloveniji govorimo samo še o obrambni industriji, saj proizvaja izdelke, ki zagotavljajo določeno stopnjo varnosti na različnih obrambnih področjih (Bukovec, 2005).

Mnoge industrializirane države imajo domačo orožarsko industrijo, ki oskrbuje lastne vojaške sile. Nekatere države imajo tudi znatno legalno ali nezakonito trgovino z orožjem za lastne državljane, predvsem za samoobrambo, lov ali šport. Nezakonita trgovina z osebnim orožjem se pojavlja v številnih državah in regijah, ki jih prizadene politična nestabilnost. Anketa o strelnem orožju ocenjuje, da po vsem svetu kroži 875 milijonov osebnega orožja, ki ga proizvaja več kot 1000 podjetij iz skoraj 100 držav. Sodobna vojaška industrija se je pojavila v drugi polovici devetnajstega stoletja kot produkt ustvarjanja in širjenja prvih velikih vojaško industrijskih podjetij. Ker manjše države (in celo novo industrializirane države, kot sta Rusija in Japonska) s svojimi avtohtonimi viri in zmogljivostmi niso mogle več proizvajati vrhunске vojaške opreme, so začele vse pogosteje sklepati pogodbe o proizvodnji vojaške opreme, kot so bojne ladje, topniški predmeti in puške (Wikipedia, 2021).

Industrija kibernetске varnosti postaja najpomembnejša obrambna industrija, saj se kibernetски napadi štejejo za eno največjih tveganj za obrambo v naslednjih desetih letih, kot je navedel NATO pregled leta 2013. Zato je bila v industrijo kibernetске varnosti vložena velika raven naložb v proizvodnjo nove programske opreme za zaščito vedno večjega prehoda na digitalno zagnano strojno opremo. Za vojaško industrijo je ključnega pomena, da se zaščita uporablja za sisteme, ki se uporabljajo za izvidništvo, nadzor in zbiranje obveščevalnih podatkov (Wikipedia, 2021).

Vojaško industrijski kompleks zaseda posebno mesto in ima vidno vlogo pri razvoju gospodarstva in zagotavljanju nacionalne varnosti države, ki je sestavljena iz zaščite njene neodvisnosti, države in teritorialne celovitosti. Glavni cilj delovanja obrambne industrije je opredeljen kot ustvarjanje in proizvodnja sodobnega konkurenčnega orožja, vojaške in posebne opreme, ki zagotavlja oboroževanje sil, drugih vojaških enot ter, krepitev njihovih položajev na svetovnem trgu orožja. Obrambna industrija koncentrirana večino naprednih vojaških in civilnih tehnologij, koncentrirano je visoko usposobljeno osebje domače znanstvene in industrijske sfere. Organizacije obrambne industrije ohranjajo veliko znanstvenih in tehničnih rezerv, kar omogoča tehnološki preboj na številnih področjih (jedrsko, lasersko, letalsko, vesoljsko tehnologijo, posebne materiale in zlitine itd.). Kritične smeri razvoja tehnološke baze kompleksa obrambne industrije ne le sovpadajo, temveč pogosto tvorijo tudi ključna področja znanstvenega in tehnološkega napredka kot celote. Pomemben del razvojnega programa podjetij obrambne industrije je danes tehnična prenovitev proizvodnje in prispevek sredstev k razvoju inovativne tehnologije, brez katerih v bližnji prihodnosti ne bo mogoče izdelati nove generacije izdelkov, ki bi bili po svojih taktičnih in tehničnih značilnostih primerljivi ali nadrejeni izdelkom konkurenčnih držav na orožarskem trgu, ki so trenutno ZDA, Francija, Anglija, Nemčija in Izrael (Kazakov, 2020).

2.2 Razvoj vojaško obrambne industrije Slovenije po letu 1991

Slovenija ima dolgo industrijsko tradicijo. Izvozna usmerjenost, naložbe v nove tehnologije in izvajanje mednarodnih standardov so v zadnjih nekaj desetletjih oblikovali slovensko industrijo. Glavni izvozni trgi države so trgi EU, jugovzhodne Evrope in drugih svetovnih trgov. Proizvodnja vojaškega orožja in opreme je del večstoletne tradicije na ozemlju Slovenije. Znana slovenska natančnost in izdelava se odražata v slovenskih obrambnih izdelkih, ki jih odlikujejo lastno znanje, kakovost, inovativnost, skladnost z mednarodnimi standardi in optimalno razmerje med stroški in zmogljivostjo. Ta industrijska tradicija, kakovost in inovacije so vgrajeni v izdelke in storitve (Slovenian defence industry, 2012).

Po propadu jugoslovanskega trga je bil vojaški izvoz vsaj v devetdesetih letih v primerjavi z današnjim vseeno razmeroma dober, po vojni je padel na vsega sedem milijonov dolarjev, v letih 1993 in 1994 je obetavno narasel na 21 oziroma 17 milijonov dolarjev, potem pa je prodaja vojaškega orožja in opreme spet padala do najslabšega leta 1999, ko so slovenska podjetja izvozila za vsega 715.000 dolarjev vojaške opreme. Leta 1999 so pri Gospodarski zbornici Slovenije ustanovili sekcijo obrambne industrije, katere število članov se je gibalo od 30 do 47. Člani so podjetja, ki ustvarjajo vsaj 20 odstotkov proizvodnje, ki jo je mogoče označiti kot obrambno. Konkurenčnost "vojaških" programov je slaba ne nazadnje tudi zato, ker ima ostro konkurenco že v programih znotraj podjetij (Bukovec, 2005).

Od leta 1991 do 1994 je obrambno ministrstvo postopno postavljalo temelje za realizacijo tako začrtanega in predvidenega projekta. Do marca 1991 je obrambno ministrstvo tudi v soglasju z vlado ustanovilo podružnico v Grosuplju javnega podjetja Snežnik. Podružnica je uspešno delala približno eno leto. Zgrajene so bile kapacitete za proizvodnjo cevi za pehotno orožje do določenega kalibra. Pridobljene in osvojene so bile tudi potrebne tehnologije za posodobitev posameznih proizvodnih celic v slovenskih podjetjih s tega področja. Ta projekt je bil nekako zaključen in je vključeval segment slovenske proizvodnje (Petan, 1998).

Slovenska industrija je, bila, vezana na vzdrževanja, posodobitev in tudi na licenčno proizvodnjo oziroma na končno montažo. Ugotavljali so, da je le manjši odstotek podjetij sposoben samostojno razvijati, raziskovati in izdelati novejša sredstva. Pri svojem delu potrebujejo tudi pomoč drugih institucij in države. Prva vloga ministrstva za obrambo je vloga glavnega kupca naše vojaške industrije. V skladu s to vlogo ministrstvo za obrambo vsako leto zagotavlja svoje potrebe z domačimi izdelki. Po drugi strani ministrstvo za obrambo pomaga slovenskim podjetjem pri vključevanju v tuje projekte preko sodelovanja v okviru partnerstva za mir. Republika Slovenija je v letu 1997 imenovala tudi nacionalnega predstavnika vojaške industrije v NATU (Sevšek, 2010).

Rezultati poslovanja v teh letih so kazali, da je od leta 1992 do 1997 skupna prodaja vojaškega programa bila 70 milijonov dolarjev. Skupni izvoz, od tega 56 milijonov oziroma 80 %. Tudi prodaja MORS-U od leta 1992 do 1997 ni majhna, je pomembna in tudi na njej je bila želja v prihodnje graditi svoje robne pogoje, na katerih mora ostati tudi izvozna usmerjenost. Na tak način, znotraj teh okvirov, pri tako velikih postulacijah, podjetje težko vzpostavi svojo kritično maso, na osnovi katere naj bi zagotavljalo tudi dolgoročno konkurenčnost podjetja in zagotovila tudi za potrebe slovenske vojske. Podjetja so bila v situaciji, v kateri je prihodnost zelo odvisna od tega, kakšni bodo pogoji v srednjem ali dolgoročnem obdobju (Bevc 1998).

Občutiti je bilo, da je jugoslovanska država bolj malo podpirala puškarstvo izven Srbije. Vsak poskus proizvodnje vojaškega orožja in cevi na slovenskih tleh se je zelo odločno preprečil. Pred šestimi desetletji kasneje tudi kraljevina. Žal so ugotovili, da po letu 1994 ali po koncu leta 1994 tudi naša država ni bila posebno materinsko razpoložena do te zadeve. Pomanjkanje orožja v Sloveniji po letu 1990 so krepko občutili, ker ni bilo razvite proizvodnje finalnih proizvodov. Leta 1991 so bile inštalirane kapacitete za proizvodnjo cevi, s tem pa je Republika Slovenija prišla v neko drugo fazo na tem področju (Petan, 1998).

Slovenska podjetja, ki so v okviru Jugoslavije proizvajala za potrebe vojske, so bila razdeljena v štiri skupine: direktni proizvajalci orožja, proizvajalci opreme, proizvajalci osnovnega materiala in nosilci razvoja. Za jugoslovansko vojsko je proizvajalo 70 do 80 podjetij iz Slovenije. Med navedenimi je pa bilo zelo malo tistih, ki so bili finalisti;

bili so predvsem proizvajalci kvalitetnih komponent. V Sloveniji je prvo skupino sestavljalo 23 podjetij. Bil je dosežen velik obseg poslovanja. Število zaposlenih je doseglo največji razmik po letu 1987, ko je bilo v teh podjetjih kar 6.100 zaposlenih. Sredstva so bila zagotovljena iz lastnih sredstev, kreditov, LB-ja in tudi Narodne banke. Raziskave in razvoj pa so se financirali iz takratnega zveznega sekretariata za ljudsko obrambo. Na nivoju Jugoslavije je bilo za razvoj namenjenih 2,8 % vojaškega proračuna. Vsa slovenska podjetja, ki so delovala v tem sistemu namenske proizvodnje, so v letu 1980 predstavljala 7 do 8 % skupne vrednosti namenske industrije. V zadnjem letu, ko so bili še skupaj, pa kar preko 30 %. V letu po osamosvojitvi je nastala na ministrstvu analiza, kjer so se ocenile potrebe in ocene razvoja tovrstnih potreb v Sloveniji. To analizo je ministrstvo naročilo leta 1991, izdelana je bila v letu 1992 in se je dopolnjevala. Na podlagi te analize je bil izdelan projekt dejavnosti posebnega namena v Republiki Sloveniji, ki ga je vlada sprejela 20. 5. 1994 s sklepom 862/94, ki velja še danes (Petan, 1998).

S tem je bila podana fazna realizacija projekta, ki bi zagotovil potrebno oborožitev in opremo, ki je nujna za neodvisnost obrambnega sistema z vidika države. S tem bi dosegli ekonomske in tržne učinke pri prodaji orožja in posameznih sklopov v okviru mednarodne trgovine, ki je dovoljena, nadzirana pod kontrolo, in je pogojena tudi s proti dobavami v fazi nakupov orožja in vojaške opreme za potrebe Slovenske vojske. Slovenija bi se s kapacitetami in znanjem, ki ga ima, lahko korenito vključevala predvsem v drugem delu, to je v proti dobavah. Temeljni namen projekta je namenska proizvodnja ali dejavnost posebnega namena, ki bi omogočala organiziranje in usposobitev razvojnih, tehničnih in drugih rešitev (Petan, 1998).

Pri tem so bili na ministrstvu sprejeti tudi določeni projekti za zakonodajo, perspektive, konkreten program, o katerem se je govorilo, jurišne ostrostrelne puške in za strelivo. V okviru tega projekta bi bilo treba prevzeti evropsko zakonodajo ali NATO zakonodajo, kajti če je Slovenija sprejela politično odločitev, da se priključuje, potem mora sprejeti njihove standarde. Podružnica Grosuplje je v okviru tega javnega podjetja uspešno poslovala in kot perspektivni proizvodi je bilo omenjeno ne samo orožje malega kalibra, ampak tudi orožje večjih kalibrov. Za vsako samostojnost države je važno, da proizvaja jurišno puško in strelivo. Slovenci so več stoletij že proizvajali orožje. Potem pa je zaradi določenih zgodovinskih dejstev, nekaj orožja ostalo izven meja takratne države. Vsi so si po osamosvojitvi želeli, da bi se to nekako nadaljevalo tudi v Sloveniji. To pa velja tudi za drugo opremo, ki je bila predstavljena. Za vzpostavitev celice za proizvodnjo cevi so bili uresničeni pogoji za proizvodnjo pehotnega orožja. Odločeno je bilo tudi, da razvijajo slovensko jurišno puško, ki bo hkrati z zamenjavo cevi, okvirjev in še nekaterih delov lahko avtomatska puška, ostrostrelna puška in brzostrelka. Izdelana naj bi bila po NATU kalibru 5,56. Ostrostrelna puška pa v večjem kalibru (Petan, 1998).

Za pehotno strelivo je bila načrtovana linija za polnjenje in embaliranje. Določeni deli bi se uvozili. Minsko eksplozivna sredstva bi vzdrževali in tudi regenerirali. Pri tem so jim nudili pomoč tudi določeni laboratoriji v tujini. Posamezna oborožitvena sredstva so bila v zaključni fazi razvoja, funkcionalni modeli pa že v letu 1994. Zaradi navedenega so se dejavnosti na projektu globalno gledano ustavile, razen nekaj svetlih izjem. Pričel se je neizprosni boj za opravljanje posredniških poslov. V resnici je šlo bolj za prodajo kot pa za proizvodnjo. Verjetno je pri nas prevladal koncept trgovine ne pa proizvodnje in trženje našega lastnega domačega znanja. Dejstvo je, da je v tistem času bila podružnica Grosuplje ena redkih, ki je bila usposobljena za izvajanje proti dobav, čeprav je bila podružnica ukinjena. S tem se je načrtno zadeva pometla pod preprogo, prevladali so čisto trgovski interesi. Zaradi tega so se tudi na tem odboru veliko ukvarjali s kvaliteto uvožene opreme in orožja (Petan, 1998).

Možnosti za napredovanje te industrije in teh tehnologij je veliko, kajti Slovenija ima izredno visoko tehnološko raven. Naši inženirji so med sposobnejšimi v Evropi, to lahko trdimo z vso gotovostjo. Naši tehnološki oddelki, naše tovarne, naši proizvodi so se dokazali in v teh težkih razmerah pravi čudež je, da so pripravljeni vztrajati tako dolgo. Pri vsem tem je mnoge vodil tisti iskreni patriotizem, saj mnogi od teh, ki so vztrajali, so imeli ponudbe za odhod iz države h konkurenčnim firmam, in zato jih je bilo treba podpreti (Jerovšek, 1998).

Že leta 1990, še pred osamosvojitvijo, so sprejeli osnove za proizvodnjo oborožitve in vojaške opreme v Sloveniji, ki verjetno še vedno držijo, ker so bile logične. Šlo je za odločitve, da Slovenija išče samozadostnost pri proizvodnji oborožitvene in vojaške opreme pri zadevah, ki so strateškega pomena in ker je treba pri tem vztrajati, ne glede na ekonomske učinke. Vendar pa se je zelo jasno opredelilo, da gre tukaj samo za nekaj stvari, za osnovno pehotno oborožitev in strelivo in še za nekatere artikle. Za vse drugo pa je bilo rečeno, da ne vztraja pri samozadostnosti ampak, da razvija tiste segmente v slovenski industriji, ki so usposobljeni, da določene stvari proizvajajo, da se jim pomaga in da se, poleg tega, da se proizvaja za lastno uporabo v Sloveniji, pomaga tudi pri prodaji na druge trge (Janša, 1998).

Ko je šlo za realizacijo do leta 1994, je bil eden ključnih problemov pri tem konceptu v tem, da ni bilo denarja. Slovenski parlament je zakon o temeljnih razvojnih programih sprejel šele v začetku leta 1994. Takrat je bil pripravljen tudi projekt proizvodnje oborožitve in vojaške opreme v Sloveniji. Vlada je ta projekt sprejela maja, leta 1994. V projektu, ki je bil, to je treba priznati, tudi deloma modificiran, saj je izhajal iz istega koncepta. Vendar pa je prišlo do odločitve, da se ta projekt ne izvaja. Prav tako je bilo opazno, da se vse od leta 1993 s tega področja umika Ministrstvo za gospodarstvo. Dejstvo je, da tudi, če gre za oborožitev in vojaško opremo, ko gre za proizvodnjo, ministrstvo za obrambo ni tisto, ki bi moralo biti na prvem mestu. Ministrstvo za obrambo lahko sodeluje pri razvoju, pri testiranju, pri nakupu, deloma pri sofinanciranju in pri proizvodnji. Neke stvari se izključujejo.

Ministrstvo za obrambo je državni organ, je porabnik in nekatere stvari so v protislovju. Med tem ko so podjetja, ki proizvajajo oborožitev in vojaško opremo del nacionalne proizvodnje, del nacionalne ekonomije in to v tistih delih, kjer je to v pristojnosti države, sodi pod ministrstvo za gospodarstvo (Janša, 1998).

Gospod Janez Janša je podal nekaj smernic in iztočnic, ki bi jih morali upoštevati. Kapacitete Slovenije so relativno majhne. Na svetovno tržišče bodo prodrli le posamični vrhunskih proizvodi. Posamezni proizvajalci bodo na svetovno tržišče zelo težko prodrli sami. Težko bo prodajati proizvode, ki jih lastna oborožena sila ne bo kupila. Vsaka oprema se mora testirati in zajema večletne procese, kar vpliva na pripravljenost lastne oborožene sile za daljše obdobje. Z upoštevanjem teh dejstev, ko bo Slovenija postala članica NATA, bo dobila tudi dostop do standardov, ko gre za tovrstno industrijo in proizvodnjo. Ko bomo dobili dostop, še ne pomeni, da nam bodo v NATU vse stvari povsem odprte, ampak le deloma. Pridobili bomo tehnologijo in relativni dostop do določenega trga. V Sloveniji niso bili pripravljeni, da bi lahko to priložnost v tem segmentu izkoristili. Zadeve niso enake, kot so bile, ampak v osnovi država mora imeti lastni koncept. Če se ta iz leta 1994 ne izvaja, je treba sprejeti drugega, ali pa ga je treba popraviti (Janša, 1998).

Na tujih trgih se skoraj vedno pojavi vprašanje referenc pri domači armadi. Vedno žal ne morejo odgovoriti pozitivno, saj nabave Slovenske vojske ne zajemajo strogo namenske in po njihovem mnenju ne najbolj nujne opreme. Ob tem se pojavljajo tudi tuji dobavitelji, ki so pri nas običajno zelo cenjeni. Generalno gledano je treba na trgu ponujati celovite rešitve, bodisi pri dobavah bodisi pri nadgradnjah. Zato so bili mnenja, da je pobudo o interesnem združenju namenske industrije treba nujno realizirati, se pametno organizirati in ponujati celovitejšje rešitve, kot jih trenutno samo posamezna podjetja. Ob iskanju raznoraznih soglasij in dovoljenj so dobivali občutek, da so v Sloveniji vse bolj ujeti v niti te panoge v svetu, saj se da preko političnih interesov in razlogov mednarodne varnosti, mnoge projekte omejiti le na za to posvečene proizvajalce in prodajalce (Jarc, 1998).

ISKRA TRANSMISSION d.o.o je glede na leto ustanovitve (1993) bilo mlado podjetje, vendar pa je črpalo tradicijo in izkušnje iz svoje lastnice in ustanoviteljice podjetja ISKRA ELEKTROZVEZE d.o.o, ki je dolga leta razvijala in proizvajala vojaško telekomunikacijsko opremo za potrebe prejšnje države. Te potrebe so usahnile in zato so bile ISKRA ELEKTROZVEZE v zgodnjem tranzicijskem obdobju preoblikovane v nekaj manjših podjetij, od katerih je ISKRA TRANSMISSION d.o.o največje in programsko najbolj sledila tradiciji ISKRA ELEKTROZVEZ. V prvem letu svojega obstoja je podjetje ISKRA TRANSMISSION d.o.o ugotovilo, da s samim vojaškim programom ne bo preživelo, čeprav je podjetje znalo izdelovati kvalitetne vojaške radiorelejne naprave, vendar za te zadeve ni bilo več možno najti kupcev. Postavljena je bila odločitev, da se vojaški program začasno zamrzne. Vse sile so bile usmerjene v civilni program. V kratkem času je bilo razvitih nekaj sistemov za prenos po optičnem

kablu, nekaj modernih radijskih in civilnih sistemov in programska oprema za mrežni nadzor. S tako ponudbo so uspeli v glavnem pri vseh kupcih, doma pri podjetju TELEKOMU, ELESU, Slovenskih železnicah in tako naprej. Pravočasna preusmeritev v civilni program je omogočila ne samo pozitivno poslovanje, ampak tudi vlaganje in ponovno oživljanje vojaškega programa. Kljub uspehu na civilnem področju je bil vojaški program v dolgoročnem razmišljanju ISKRE TRANSMISSION vedno prisoten (Klemenčič, 1998).

Povezava med podjetjem ISKRA TRANSMISSION d.o.o in Ministrstvom za obrambo je ostala vedno zelo tesna. Stalno so tekla vzdrževalna dela na opremi, ki je bila dobavljena še v okviru prejšnje države. Več priložnosti pri tem pomembnem kupcu pa si je, seveda, podjetje ISKRA TRANSMISSION d.o.o ustvarjalo za prihodnja leta. Na Ministrstvu za obrambo so potekali trije večji telekomunikacijski projekti; en je že bil v zaključni fazi, druga dva sta bila pred podpisom pogodbe z dobaviteljem. Prispevek ISKRE TRANSMISSION d.o.o ni bil omejen samo na servisne dejavnosti, ampak je dobavljal tudi svoje izdelke, ki so za glavnega dobavitelja zanimivi tudi kot element njegove ponudbe na tretjih trgih. Ti izdelki so bili že uspešno predstavljeni in tudi uporabljeni na manevrih držav članic Partnerstva za mir v Nemčiji in bodo tudi uporabljeni na zdajšnjih manevrih Nata v Sloveniji (Klemenčič, 1998).

Nesrečna okoliščina pred dvema in več leti, ko je MORS odpiral svoje telekomunikacijske projekte, je bila v tem, da je podjetje ISKRA TRANSMISSION d.o.o. v tem času vso svojo energijo usmerjalo v civilne programe in v to, da je podjetje z lastnimi silami preživelo težko obdobje. Če bi si ISKRA TRANSMISSION d.o.o v tem času zagotovil zunanjo podporo, bi lahko tekoče telekomunikacijske projekte za Ministrstvo za obrambo ponudil sam in v tem primeru bi velika sredstva ostala v državi. V tem smislu je prihajala za ISKRO TRANSMISSION d.o.o pobuda odbora za obrambo nekoliko pozno. Vendar jih pri opremljanju Slovenske vojske čakalo še veliko dela. Tu je ISKRA TRANSMISSION d.o.o ponudilo svoje celovite rešitve optičnih prenosnih sistemov in radijskih prenosnih sistemov s pripadajočim mrežnim nadzorom. Za sisteme, ki jih ministrstvo že naročalo drugje, pa je ISKRA TRANSMISSION d.o.o ponudilo vzdrževanje in dograjevanje (Klemenčič, 1998).

Večletne izkušnje podjetja FOTONE d.o.o v laserski industriji so se začele pred petdesetimi leti, leta 1964, v vsem tem času pa so proizvajale čelne laserske naprave za obrambno, optično komunikacijo, industrijo, zobozdravstvo in medicino. FOTONA d.o.o je bilo vodilno svetovno medicinsko lasersko podjetje, prepoznavno po svojih inovativnih nagrajenih laserskih sistemih za uporabo v estetiki in dermatologiji, zobozdravstvu, kirurgiji in ginekologiji. FOTONOVA poslovna filozofija s sedežem v ZDA in EU s sedežem v San Clementeju v Kaliforniji in Ljubljani je nenehno izbirala popolnosti za potrebe zelo zahtevnega trga. Podjetje je imelo eno najbolj izobraženih delovnih sil v panogi z izjemno velikega števila doktorjev znanosti, specializiranih za lasersko in medicinsko tehnologijo. Močne raziskovalne in razvojne zmogljivosti so

bile vedno ključna konkurenčna prednost podjetja, kar je povzročilo številne patentirane rešitve, vključno z zglob na roko OPTO flex. (Fotona, 2019)

Podjetje FOTONA d.o.o je bilo eno izmed večjih evropskih elektronskih proizvajalcev vojaške tehnike, ki je razvijalo svoje programe na lastnem razvoju in na lastni proizvodnji. Podjetje ni proizvajalo samo vojaških stvari, ampak je poskušalo znotraj obstoječih znanj razvijati aktivnosti tudi v smeri medicinskih, industrijskih laserskih programov in v smeri optičnih komunikacij. Vse, kar je FOTONA d.o.o proizvajala in kar je bilo plod teh proizvodov, se je potem na koncu odražalo v lastni proizvodnji saj, so bili ti proizvodi rezultat lastnih razvojnih aktivnosti. Pomembno dejstvo je tudi, da je FOTONA podjetje d.o.o, ki je bilo pretežno izvozno orientirano. 70 do 80 % prodaje vojaških programov v izvoz. Kar se tiče zagotavljanja kakovosti, je moralo podjetje hkrati zagotavljati skladnost svojih izdelkov z najzahtevnejšimi standardi glede zadolževanja vojaškim potrebam in hkrati tudi notranjo organiziranost (Bevc, 1998).

Posamezna Slovenska podjetja so sodelovala s podjetjem FOTONO d.o.o na področju oklepne tehnike, ki so zanje obdelovale materiale. Pomembna je bila bližina tehničnih služb Slovenske vojske, s katerimi so običajno na takih področjih sodelovali v enostavni logistiki, ter transportom. Žal so se odločitve prelagale iz meseca v mesec in se ni vedelo, kaj bo iz tega nastalo. Eden izmed problemov pri sodelovanju z Ministrstvom za obrambo je bila materialna plat, ki je po eni strani zaradi enoletnih pogodb bila zapletena in draga. Po drugi, dobaviteljski strani, pa se ni moralo skleniti trdnejših pogodb, ki bi zagotavljale cenejše in enostavnejše poslovanje. Bili so zmožni ponuditi popravila, rekonstrukcije oziroma modernizacijo bojne tehnike, kjer so si v zadnjih petih letih pridobili največ izkušenj. Bilo je ponujeno generalno popravilo motorjev v Kuvajtu, vendar je bilo potrebno počakati na odločitve na višjem nivoju. Skupaj s Turbo inštitutom in Fakulteto za strojništvo je bil razvit nov kompaktni ventilator za tank T72 in M84, ki je bil preizkušen tudi v drugih vojskah in je pokazal dobre rezultate. Kasneje so ga v kompletu novega pogona, ki ga je nudil tuji partner, ponujali tudi na tujih trgih.

V podjetju FOTONA d.o.o je bilo zaposlenih preko 400 ljudi, vendar ta številka v prihodnje ne bila več taka. Ampak vseeno v večini je šlo za visoko izobražene ljudi, ki so imeli izkušnje z zelo specialnimi znanji, ki so bila potrebna za razvoj vojaških naprav. Usposabljanje strokovnjakov je trajalo krepko čez 4 ali 5 let, da so bili dovolj usposobljeni za samostojno razvijanje vojaških izdelkov. Izdelki, o katerih je govora, so bili predvsem elektronska oprema, za oklepna in druga vozila. Predvsem je šlo tukaj za sisteme za vodenje ognja, ki so omogočali, da je tehnika delovala v vseh pogojih, v vseh načinih, v vseh klimatskih razmerah, podnevi ali ponoči z zagotavljanjem čim boljših rezultatov za posadko. Naslednje sistemsko področje je bila oprema za artilerijo. V obeh primerih se je podjetje pojavljalo kot sistemski ponudnik z lastnim razvojem, z lastnimi rešitvami in jih trži po vseh segmentih, kjer se te stvari v svetu pojavljajo. Naslednja pomembna tehnologija in z njo povezane

naprave je bila termo vizija. Zagotovo ena od najnovejših, najtežje obvladljivih tehnologij in podjetje to obvlada, razvija, jo ima v svojem proizvodnem programu in jo je tudi dobavila Slovenski vojski. (Bevc, 1998).

Vsi ti izdelki, ki so bili naštet, so bili tudi dobavljeni, vgrajeni in so se uporabljali v Slovenski vojski. Skratka vse, kar so za Slovensko vojsko razvijali, so razvijali z namenom, ki temelji na osnovi tega, da mora za to obstajati realna potreba. V tej smeri je že bil verificiran, pripravljen za naslednjo nadaljevanje kompletni paket za nadgradnjo tankov M 84. Sodelovali so pri koncipiranju novih sredstev, ki so bili potrebni in vedeli so, da jih bo slovenska vojska potrebovala. Vzdrževali so opremo, ne samo svojo, ampak tudi vse tisto, kar je slovenska vojska uporabljala. Njihova znanja so omogočala, da so lahko te stvari vzdrževali (Bevc, 1998).

Proizvodno tehnični servis je bil leta 1993 s strani podjetja LITOSTROJ d.o.o holdinga določen za poslovanje z Ministrstvom za obrambo, kar se je kasneje uresničilo preko več pogodb in tudi s podelitvijo koncesije, ki je omogočalo poslovanje na tem področju. Do leta 1998 so realizirali popravilo sklopov pogonskega dela na tanku M55, in sicer glavne sklopke, bočne sklopke, prenose, kompresorje, ter del hidravličnih komponent za stabilizacijo. Izvajali so generalna popravila motorja za tank M84, s katerim so hoteli dokazati, da se to lahko popravi in preizkusi tudi v Sloveniji. Popravilo in izdelava preizkuševališča v skupni vrednosti preko 30 milijonov tolarjev so financirali zaenkrat še sami. Ob tem so seveda upali, da bo popravilo ustrezalo Slovenski vojski in bo to popravilo tudi naročeno in plačano. Hkrati so pričakovali, da se bo ministrstvo za obrambo odločilo za prototip moderniziranega tanka M84, za katerega so seveda želeli, da bi se izvajal pri njih (Jarc, 1998).

Podjetje SPIN d.o.o je bilo malo podjetje za proizvodnjo obutve za posebne namene. V letu 1996 je prevzelo in nadaljevalo proizvodnjo čevljarne RATITOVEC d.o.o, ki je šla v stečaj. Zaposlilo je približno četrtno delavcev nekdanje čevljarne v trdnem prepričanju, da ima z narodnega vidika strateško pomembna proizvodnja terenske obutve za poklicne in posebne namene, to so vojska, policija, gasilci, gozdarstvo, v manjšem obsegu, kot je bila sicer v čevljarni RATITOVEC, vse možnosti za dolgoročni razvoj in obstoj, ki so ga utemeljevali z dejstvi. Čevljarna RATITOVEC je bila poznana tradicionalno kot proizvajalec izredno kvalitetne šivane obutve za posebne namene. V povprečju so imeli mlad kader, strokoven in z dolgoletnimi izkušnjami, z veliko volje in pripravljenosti do dela, ki je želel tudi ostati v tej branži, saj je bilo to edino podjetje, ki je razpolagalo s strojnimi parkom za proizvodnjo težke fleksi šivane obutve, bili so tudi v povezavi s tujim poslovnim partnerjem, ki je podjetje pravzaprav dokapitaliziral in jim omogočilo tehnološko posodobitev. Tuji partner je bil eden od italijanskih podjetij, ki je imel v bistvu isti tip proizvodnje in tako so se okrepili tudi kapitalsko (Čuk, 1998).

Kemijska industrija Kamnik, bolj poznana kot smodnišnica Kamnik je industrija, ki je nastala leta 1852, kot vojaška tovarna "Pulfar fabrik". Njen osnovni program so bili črni smodnik, gospodarska razstreliva, aluminijski proizvodi, plastika, vadbena in šolska sredstva za potrebe slovenske vojske in drugih. Namenska proizvodnja pirotehnike je imela sklenjene pogodbe s Slovensko vojsko. Izdelovala je vadbena in eksplozivna sredstva, remont ročnih bomb, skrbela za korekcijo smodnikov in kontrolo stabilnosti smodnikov v minsko eksplozivnih sredstvih, s katerimi razpolaga Slovenska vojska. KIK je imelo zelo bogato strokovno knjižnico in opremo, strokovne kadre, dolgoletno povezavo s sorodnimi firmami v Evropi. Strokovnjaki NATA so že večkrat bili pri nas in nakupovali vzorce šolskih in vadbena nizko eksplozivnih sredstev, ter posneli sheme postavitve in razminiranja. Proizvajali in prodajali so črni smodnik, katerega so večino izvozili v ZDA, Nemčijo, Norveško, Švico, Avstrijo, Italijo. Pri tem proizvodni so bile velike možnosti za proti dobave z nakupi slovenske vojske, zlasti, ker so ga prodajali pod lastno blagovno znamko po zelo cenjeni kvaliteti na svetovnem trgu. Bili so tretja največja firma na tem področju in potreba je bila po dodatni lokaciji, saj bi lahko to proizvodnjo povečali še 2-kratno. Izvajali so kontrolo tehničnih pregledov streliva, minsko eksplozivnih sredstev, ter so sodelovali pri uničevanju streliva in razminiranju minskih polj (Cera, 1998).

Tovarna akumulatorjev Mežica d.o.o se je z akumulatorji ukvarjala že 30 let. Bili so ekskluzivni proizvajalec podmornških baterij in namenske proizvodnje za aviacijo in za torpedo v Jugoslaviji. Bili so izvoznik, ki je izvažal v sredozemske države (baterije za ruske podmornice) in v Egipt. Izvažali so praktično samo del programa, in sicer ta del programa, ki je bil namenjen predvsem tujim vojskam, za domačo vojsko so delali samo tankovske baterije, ki so ostale še iz prejšnjega programa. To je tankovska baterija, ki je bila izdelana za Jugoslovansko vojsko in tudi za Slovensko vojsko, ki jih uporablja. V tem proizvodnem programu je bil v perspektivi predviden večji razvoj, in sicer tak, kjer bi bila baterija hermetično zaprta in omogočala izvlečenje in vnos baterije brez večjih poškodb na opremi in na ljudeh. Razvoj je ob razpadu Jugoslavije zastal in po teh baterijah je nastalo večje povpraševanje, vendar je bila težava osnovnega vlaganja v nekatera orodja, ki so jih prej imeli, zdaj jih pa ne posedujejo več (Petan, 1998).

Podjetje Unior d.o.o je v Sloveniji najbolj poznano po proizvodnji kakovosti ročnih orodij. Znotraj podjetja ima veliko proizvodnih programov in strojne kapacitete, ki so zanimive tudi za proizvodnjo produktov ali sklopov za vojaško industrijo. Prav ta potencial jih je spodbudil, da sodelujejo pri projektu izdelave prototipne jurišne puške za Slovensko vojsko SP 21. V tem so videli izziv in obenem priložnost, da razvijejo nov proizvodni program, ki ga tovarna seveda tudi potrebuje. V kratkem roku so razvili in izdelali uporabne prototipe, ki so še vedno podvrženi spremembam in nadaljnjemu razvoju v smislu kakovosti in poenostavitve za morebitno serijsko proizvodnjo. Pri tem ni treba poudarjati, da je bilo v izdelavo vložena ogromno truda in znanja, ki je obenem eden največjih adutov, ki jih podjetje UNIOR ima. Znotraj treh proizvodnih

programov, ki tvorijo jedro industrijske proizvodnje tovarne UNIOR, so instalirane kapacitete toplega in hladnega kovanja jekla, tehnologije SINTER in kovinskih pragov, strojne obdelave jekla, orodjarstva in nazadnje tudi strojogradnje (Pukl, 1998).

Razvojni projekti v Uniorju so bili za nekaj časa ustavljeni, dokler se niso razrešili tržne situacije oziroma realne potrebe Slovenske vojske. V primeru generalne odločitve o razvoju tovrstne proizvodnje v Zrečah je bilo treba organizirati serijsko proizvodnjo in uporabiti proizvodna sredstva, ki bi omogočala visoko kakovost in nizke stroške. Pri izdelavi prototipov so se poslužili univerzalnih projektov, ki za visoko serijsko proizvodnjo niso bili primerni. Pri tovrstnih projektih so bili močno odvisni od sodelovanja s strokovnjaki v Sloveniji, Slovenske vojske, njenih institutov oziroma Ministrstva za znanost in tehnologijo, ki so jih dopolnjevali s strokovnim znanjem in izkušnjami, ki pa jih sami niso imeli (Pukl, 1998).

Podjetje AREX d.o.o trenutno nadaljuje tradicijo orodjarstva na Dolenjskem oziroma v Šentjernejski dolini. Takrat je zaposlovalo 24 delavcev. Poleg osnovnega programa orodjarstva, kjer izdelujejo orodja za brizganje plastičnih mas, orodja za izsekovanje kovinskih delov in izdelujejo razne montažne linije, so v zadnjih letih preko lastne razvojne skupine, ki je registrirana tudi pri ministrstvu za znanost in tehnologijo, intenzivno razvijali tržno zanimive izdelke serijske proizvodnje iz kovine in plastike. Največji kupci so iz področja elektronske industrije, avtomobilske industrije, bele tehnike, smučarske industrije, približno 20 % med njimi pa jih predstavlja tudi vojska in policija. Dolgoročni koncept razvoja temelji na inovativnih dejavnostih vseh zaposlenih na področju razvoja novih izdelkov in tehnološki izboljšavi obstoječih programov in projektov. Podjetje AREX d.o.o za potrebe slovenske vojske trenutno izdeluje sledeče izdelke: porcija s čutaro, manevrsko plastično strelivo v kalibru 7,62 krat 39 milimetrov, razne zaponke za hitro zapenjanje in odpenjanje ter razne torbice in jermena (Kralj, 1998).

Podjetje AREX d.o.o je aktiven na področju razvoja in proizvodnje vojaških izdelkov. Namenjeni so predvsem usposabljanju vojakov, njihovem udobju in zaščiti. Opremo AREX uporabljajo tudi policijske sile in enote civilne zaščite. Podjetje AREX d.o.o je razvilo plastične kartuše za manevre, pa tudi strelivo iz plastike in kovine. Vsa streliva so lahko izdelana v kalibrih do 12,7 x 99 mm (NATO kalibri). Njihova paleta izdelkov je bila dopolnjena s plastično povezavo kartuš (inovacija na trgu). Podjetje AREX d.o.o ponuja tudi izdelavo plastičnih in kovinskih pod povezav za orožje, pa tudi različne tekstilne izdelke, kot so vrečke za nošenje orožja, sponke, torbice itd. S svojo specializirano vojaško in policijsko opremo se je podjetje DAT-CON d.o.o. uspešno uveljavilo na evropskem trgu in je vključeno v mednarodne projekte, ki so jih ustanovili programi EU Phare in EBRD (Slovenian defense industry, 2012).

Sistem BOPAS-03 (prilagodljiv prenosni nadzorni sistem s termo kamero) je bil zasnovan za vse nadzorne zahteve v običajnih in ekstremnih pogojih, ter omogočal

opazovanje na kratke in dolge razdalje. Lahko se je uporabljal kot ročna enota z notranjo baterijo ali pa se je lahko integriral s stolom, z nagibno enoto in daljinsko upravljalno konzolo. Podjetje EM. TRONIC d.o.o. je razvil CBRN izvidniški sistem, ki je bil zasnovan za kemijsko, biološko, radiološko in jedrsko izvidovanje. Sistem je ponujal popolnoma integrirano in avtomatizirano izvidniško obleko NBC, ki jo je nadzoroval centralni računalnik v vojaškem vozilu. Omogočal je avtomatizirano zaščito posadke in merilne instrumente za zaznavanje in identifikacijo NBC, sisteme za vizualno izvidovanje, ter odkrivanje kemikalij. Podjetje FOTONA d.o.o. je bilo eden največjih evropskih proizvajalcev vojaških, medicinskih in industrijskih optoelektronskih naprav in sistemov. Tradicionalno je bilo podjetje dobro poznano kot proizvajalec laserskih daljinomerjev, laserskih opozorilnih sistemov, sistemov za nadzor ognja tankov in topništva (Kralj, 1998).

V prihodnje je bila želja po vključitvi v projekt, imenovan Vojak 2001, kjer se je razvijala oziroma pripravljala osnovna oprema slovenskega vojaka. Specializirani so bili predvsem za vbrizgavanje različnih elementov s plastiko, tekstilom in kovino. Prav ta tehnologija bi v prihodnje predstavljala zelo pomembno dejavnost pri omenjeni opremi, pri raznih pasovih, sponkah in gurnah, ter pri izdelavi sodobne oborožitve. V svojih kapacitetah so omogočali tudi možnost izdelovanja raznih podsklopnih oziroma rezervnih delov za vojaško orožje manjšega kalibra. Prav tako so imeli vse možnosti servisiranja vseh optičnih naprav, ki jih trenutno poseduje Slovenska vojska. Povezani so bili tudi s Fakulteto za strojništvo; želja je bila, da bi Ministrstvo za obrambo in Ministrstvo za znanost in tehnologijo pomagalo z naročili (Kralj, 1998).

Podjetje ISKRA AVTOELEKTRIKA d.o.o. je leta 1996 podpisala pogodbo z Ministrstvom za obrambo za razvoj 20 kosov avtomatskih pušk po modelih naročnika; od tega 10 v izvedbi kratke avtomatske puške, 5 kosov v izvedbi ostrostrelske in 5 kosov v izvedbi kratke avtomatske puške. To delo je potekalo približno 6 mesecev, do takrat, ko so vseh 20 modelov oddali ministrstvu za obrambo. Vsi ti modeli orožja so bili na preizkušanju, in če bo prišlo do nadaljnjih odločitev in do industrializacije omenjenega programa, bodo vsekakor potrebovali veliko pomoč tudi znanstvenih institucij, ki bodo pomagale, da produkt spravijo v življenje. Poudariti je treba še to, da so za razvoj te puške uporabili večino tehnologije, ki je pri nas že inštalirana. Kupili so samo cev v treh izvedbah, optiko, ostalo je produkt našega znanja in znanja ministrstva za obrambo (Bizjak, 1998).

Podjetje VEKO COMMERCE d.o.o. je nastalo iz obrtne delavnice in je bilo proizvodno trgovsko podjetje s 17-letnimi delovnimi izkušnjami na področju predvsem strojnih elementov, sklopov, agregatov, posebnih orodij in naprav ter montažnih linij računalniško vodenih namenskih strojev za prehrabno in lesno industrijo in to za slovenski in tuji trg. V vseh preteklih letih pa vse do leta 1992 so pretežno izvažali na nemško in švicarsko tržišče. Od opreme v lastnih proizvodnih kapacitetah so razpolagali s klasičnimi in računalniško vodenimi stroji na področju rezkanja,

struženja, vrtanja, potopne in žične erozije. Z Ministrstvom za obrambo je podjetje sodelovalo nekje proti konca leta 1992 in v začetku leta 1993, ko je bila celovito in kakovostno realizirana prva naloga izdelave univerzalne naprave za umetno proženje cevi artilerijskega orožja. Potem so sledile naloge izdelave rezervnih delov za pehotno orožje, predvsem za avtomatske puške, puške mitraljez in pištole, in sicer od enostavnejših do najzahtevnejših (Magdič, 1998).

Naloge so predvsem bile podprte s prisotnostjo strokovnjakov, in sicer od preverjanja mehanskih lastnosti izdelave proizvodnje konstrukcijske in tehnološke dokumentacije in izdelave prototipov multi serije do dokončne verifikacije s ciljem postavitve funkcionalnosti oborožitve. Pri realizaciji te naloge je podjetje maksimalno sodelovalo v vseh teh letih s pooblaščenimi predstavniki Morsa. Kasneje so sledile tudi naloge izdelave različnih rezervnih delov za tanke ter v celoti bočne zaščite za tank M 84 in T 55. V podjetju so delovali z aktivnostmi na razvoju izdelave rezervnih delov za pehotno orožje ter rezervnih delov za vzdrževanje streliva. Podjetje je za izdelavo rezervnih delov pridobilo soglasje Morsa, bilo pa je v postopku za pridobitev koncesij vlade Republike Slovenije za promet, z vojaškim orožjem (Magdič, 1998).

Podjetje ELEKTRONIKA VRHNIKA d.o.o je bilo podjetje, ustanovljeno leta 1990, registrirano je za razvoj proizvodnje in servis elektronskih naprav. Poleg zaposlenih so sodelovali tudi z mnogimi zunanji dobavitelji in sodelavci, ki so imeli izkušnje v namenski proizvodnji, kar jim je omogočalo izdelavo naprav za potrebe vseh zahtev. Od leta 1993 dalje je podjetje sodelovalo z Ministrstvom za obrambo. V tem času so razvili in izdelali ter, dobivali kar nekaj različne opreme za potrebe ministrstva, in sicer napajalne sisteme NS1, pripravljen pa je bil tudi sistem NS2 za napajanje mobilnih centrov zvez, laboratorijske usmernike SO1, SO2, SO3. Cel kup merilnih pripomočkov za testiranje opreme v tanku M-55 in M-84. Kar se tiče požarne opreme, stabilizatorja, merilnih pripomočkov za testiranje radijskih postaj, namenjenih predvsem za popravilo, ki služijo kot povezava med instrumenti in postajo. Izdelali in razvili so tudi ožičenje za prenovljeni tank M-55. Izdelali so tudi modificirani ojačevalnik za stabilizator, razvili in izdelali so tudi zunanjo razsvetljavo za civilne potrebe tega tanka. Razvijali in izdelovali pa so sledeče komponente še za ta tank: elektronski releje, razdelilne omarice, varovalke AZR, krmilno vrtenje kupole, tipko za ugašanje motorja, releje dimne zavese, krmilje za zunanje luči, razdelilne doze, displej, ki prikazuje vozniku, kaj se s tankom dogaja glede temperature tlaka, smeri in potrebnih parametrov, rotacijske luči in prenosne luči, ki spadajo v komplet. V proizvodnji pa so dokončali drugo polovico naročil za obnovo tega tanka M-55, za katerega pa so montažo izvršili v Ravnah (Velkavrh, 1998).

Povezovali so se tudi z državnimi instituti, kot so Ministrstvo za znanost in tehnologijo, različnimi instituti ter Slovensko vojsko. Dokazali so, da so se zelo hitro lahko odzvali na nastale potrebe, saj so bili časi, ko so jih potrebovali od zamisli do dobav izredno kratki in po konkurenčnih cenah. To jim je omogočalo, da so nudili kompletne usluge,

od idejne zasnove do razvoja, izdelave, testiranja in montaže. V minulih letih je bilo veliko vloženo v nabavo merilne opreme, kar omogoča, da se lahko vsem izdelkom predložijo zanesljivi merilni rezultati in ustrezna dokumentacija. Tudi v prihodnje se je nameravalo vlagati predvsem v znanje in opremo, ter širiti organizacijske povezave s kooperanti. Le tako bi lahko sledili hitremu razvoju stroke, v teku pa je bilo tudi uvajanje ISO 9001 (Velkavrh, 1998).

Podjetje PORENTA d.o.o nahrbtniki, ki je imela lastno blagovno znamko in katere tradicija je segala v leto 1930. Vztrajnost v slabih in dobrih časih je proizvodnjo pripeljala do leta 1970, ko so nastali prvi slovenski nahrbtniki. Do vrhunske kakovosti in njihove izdelave je privedlo redno testiranje in sodelovanje z najboljšimi slovenskimi alpinisti, ki so in še osvajajo najvišje vrhove sveta, ter Planinsko zvezo Slovenije. Takrat se je večina izdelkov ponašala z znakom SQ, slovenski proizvod, slovenska kakovost. Stalnica v njihovi proizvodnji so bile vse vrste nahrbtnikov, gamaše, potovalne torbe in podobno. Sodelovali so preko ISKRE MEHANA d.o.o Ljubljana z izraelskim podjetjem TADIRAN. Za njihove potrebe so izdelovali posebna nosilna jermena za nošenje radio postaj. Pogodba je bila triletna. Zlasti veliko so izdelovali po naročilu stalnih strank. Za Ministrstvo za obrambo Ljubljana pa so izdelovali večjo količino planinskih nahrbtnikov po standardu. Možnosti namenske proizvodnje so bile zelo široke. Z Ministrstvom za obrambo Republike Slovenije v Ljubljani so redno sodelovali že od leta 1991. Skupaj so razvijali artikle, ki jih je slovenska oziroma katera koli vojska potrebovala. Izdelovali so različne vrste nahrbtnikov, transportne vreče, protektorje, rokavice, gamaše in še nekaj drugih artiklov (Porenta, 1998).

Vse naštetih artikle so lahko izdelali oziroma dobavili po dogovoru v kakršnikoli količini za potrebe Slovenske vojske, seveda pa tudi za izvoz. Izdelali so okrog 100.000 kosov različnih modelov nahrbtnikov in gamaš samo za potrebe Slovenske vojske. Na podlagi dosedanjega sodelovanja in razgovorov na Ministrstvu za znanost in tehnologijo so bili v postopku pridobitve statusa razvojne organizacije. Postopno so želeli ponovno preveriti in dodelati posamezne faze vsakega artikla posebej, skrajšati čas izdelave in podobno. Zlasti so želeli razviti nova hrbitišča nahrbtnikov. To je bil velik izziv, saj je bilo na voljo veliko različnih materialov in postopkov izdelave. Vse spremembe in novosti pa so vplivale na težo nahrbtnika in drugih artiklov, kar je bilo zelo pomembno za vojaški in civilni program. Njihova proizvodna obratovalnica si je želela, glede na velike izkušnje in dobro organizacijo, dodati še poudarek na razvoju in sodelovanje s pristojnimi državnimi inštituti, saj so želeli sodelovati tudi pri projektu Vojak 2001 (Porenta, 1998).

Družba MPP d.o.o je izvirala iz Tamovega razvojnega jedra, segmenta gospodarskih in namenskih vozil. Zaposlovali so 40 strokovnjakov s tradicijo z visoko magistrsko in tudi doktorsko izobrazbo. Ustvarjeni promet je bil približno 4 milijone mark letno. Od tega, žal, približno 3 % za MORS. Družba MPP d.o.o je bila ustanovljena leta 1996 in v večinski lasti SRD. Družba MPP d.o.o je izvajala razvoj, obnovo in servisiranje

borbenih in terenskih kolesnih vozil znamke TAM. V začetni fazi je bil tudi razvoj namenskega terenskega vozila T-9 4 x 4, skupne mase 9 in pol ton, ki je bil razvit do sredine leta 1999 in pripravljen za serijsko proizvodnjo v četrtem kvartalu 1999, seveda, v določenem delu s tujim partnerjem (Ušeničnik, 1998).

Imeli so razvojne kapacitete in izkušnje na področju projektiranja, konstruiranja, izdelave prototipov in laboratorij v povezavi z razvojem gospodarskih, namenskih, specialnih in drugih vozil, ter vseh vrst nadgradenj. Prav tako so imeli proizvodne kapacitete za izdelavo prototipov in manjših serij. Želja je bila se vključiti v razvoj specialnih vozil, takšnih, ki jih proizvaja podjetje STO Ravne ter v razvoj specialnih nadgradenj, vendar žal neuspešno. Izkušnje so pokazale, da se razvoj vojaške opreme lahko prodaja samo preko izdelkov (Ušeničnik, 1998).

Družba KOMET d.o.o je bila namenska proizvodnja, vezana na posle z obrambnim ministrstvom in se je začela v zgodaj leta 1990 oziroma v letu 1991, ko so začeli s proizvodnjo in prodajo izdelkov protibalistične zaščite oseb in materialnih sredstev za potrebe takratnega Ministrstva za notranje zadeve in Ministrstva za obrambo. Takrat so bili tudi edini proizvajalec tovrstnih izdelkov na slovenskem trgu. Podjetje KOMET d.o.o takrat ni bilo več samo proizvajalec keramike in visoko liminatne keramike za balistično zaščito. Podjetje KOMET d.o.o se je na področju namenske proizvodnje odločilo in začelo z razvojem, ter proizvodnjo trženja določenih proizvodov, predvsem, kompozitnih materialov, torej kompozitne keramike, stenkoplastičnih laminatov, kompozitne sigmentne keramike z aramindnimi vlakni (Petan, 1998).

Potek izdelave segmentov protivlomne zaščite je bilo njihovo področje, ki je zanje pomenilo izredno perspektivo, na področju izdelave specialno tehničnih tkanin izdelano na bazi aramidnih vlaken. V primeru, da je bil material kevlar ali tvoron? je bilo odvisno od dobave dobaviteljev osnovnega materiala. To je bilo področje, v katerega je podjetje KOMET d.o.o v teh letih veliko vlagalo in tudi razvijalo, ter dajalo na trg proizvode, ki niso bili namenjeni samo Ministrstvu za obrambo, ampak tudi Ministrstvu za notranje zadeve. Med njimi so bili materiali prihodnosti predvsem Kevlar, ki se je uporabljal in se še bo uporabljal v vseh vejah industrije, predvsem pa ga uporablja Ministrstvo za obrambo in Ministrstvo za notranje zadeve (Petan, 1998).

Družba EM.TRONIC d.o.o je delala na področju avtomatizacije proizvodnih procesov razvoja in izvedbe merilno kontrolnih naprav, proizvodnih linij, manipulatorjev, izdelave računalniške programske opreme in izdelave ter dobave namenske proizvodnje za slovensko vojsko. Družba je bila registrirana kot projektantska organizacija, kot razvojno raziskovalna enota pri Ministrstvu za znanost in tehnologijo. Imela je soglasje Ministrstva za obrambo za razvoj in proizvodnjo vojaškega orožja in opreme. V družbi so bili zaposleni magistri in inženirji strojne, elektro in računalniške smeri. Skrbeli so za strokovno rast mladih ljudi, ki prihajajo s fakultet, skrbijo za prenos

znanj v industrijo in za tehnološki napredek v gospodarstvu in ministrstvih (Stečovnik, 1998).

V družbi EM.TRONIC d.o.o. so v letu 1993 razvili in izdelali dva tipa vadbenih sistemov. Sistem vadbe zračne obrambe in sobno vadbišče za tanke. Oba omenjena tipa vadbišč sta uspešno delovala v Mariboru in Novem mestu že 5 let. V družbi so skrbeli za redne preglede, vzdrževanje ter posodabljanje teh sistemov. Razvoj vadbenih sistemov je bil zahteven. Pokazalo se je, da so sistemi dobri in za usposabljanje borbene pripravljenosti naših enot zelo primerni. Sistemi simulirajo realno okolje, s tem pocenijo vadbo in ne onesnažujejo okolja. Tesno sodelovanje njihovih strokovnjakov iz Ministrstva za obrambo je bila osnova za izdelavo idejnih projektov sobnega vadbišča za minomete in laserskega sistema streljanja za sobna vadbišča. V to fazo razvoja omenjenih sistemov so bili vključeni Ministrstvo za znanost in tehnologijo z ustrežno subvencijo, fakultete za računalništvo in gradbeništvo iz Maribora ter strokovnjaki Slovenske vojske (Stečovnik, 1998).

V družbi EM.TRONIC d.o.o. so izdelovali tudi sisteme avtomatizacije in mehatronike, ki so jih razvili in izdelali za naše gospodarstvo. Ti sistemi so bili primerni za trženje v programu proti dobav Slovenske vojske. To so predvsem proizvodne linije, mino kontrolne naprave, justirani avtomati in razni obdelovalni centri. Z delom, znanjem in izkušnjami so se želeli vključiti v proces posodabljanja slovenske vojske in se vključiti v proces povezovanja domače industrije s tujimi partnerji. Želja je bila, da bi lahko prispevali svoj delež in s tem ohranili tehnološko jedro, ter kader za nadaljevanje domačega razvoja. Z upoštevanjem standardov Nata z navodili in zahtevami slovenske vojske ter z lastnim razvojem bi lahko realizirali veliko zahtevnih projektov, ter s tem ohranili tehnološko suverenost (Stečovnik, 1998).

Podjetje SISTEMSKA TEHNIKA ARMAS, d.o.o. je na podlagi bogatih izkušenj s proizvodnjo lahkih oklepnih vozil, topniških sistemov in glavnih bojnih tankov ponujala razvoj in sistemsko integracijo različne opreme v enoten sistem, prilagojen potrebam kupcev. Podjetje VEPLAS d.d. je bilo podjetje z več kot 50-letno zgodovino in največji proizvajalec kompozitnih materialov v regiji. Pomemben del njihovega proizvodnega programa je bil program balistične zaščite, ki vključuje naslednje izdelke: balistične čelade, zaščitne policijske čelade antiriot, neprebojne jopiče, trde oklepne plošče za telovnike, balistične ščite, antiriotske ščite in balistične tablice za vozila (Slovenian defense industry, 2012).

Na področju klasične vojaške industrije pa ostajata paradna konja družba SISTEMSKA TEHNIKA, d. o. o., podjetje STO Ravne d.o.o in FOTONA d.o.o. Večinski lastnik podjetja STO Ravne d.o.o je skupina VIATOR & VEKTOR, d. d. Sodelovanje ministrstva za obrambo z družbami v skupini VIATOR & VEKTOR že več let poteka na več ravneh. SISTEMSKA TEHNIKA d.o.o za Slovensko vojsko izdeluje lahko oklepno vozilo Valuk 6 x 6, Tovarna vozil Maribor, d. o. o. vzdržuje in generalno

obnavlja vozila iz programa TAM, poleg tega pa servisira in vzdržuje vozila Slovenske vojske. STO Ravne d.o.o med drugim pripravlja oklepno vozilo KRPAN 8 x 8 več različicah, nadgradnjo in predelavo vozil Valuk 6 x 6, razvija digitalizacijo bojišča, pripravlja projekt razgradnje zastarelih materialnih sredstev, orožja, streliva in opreme, načrtuje novo logistično tovorno vozilo, še vedno pa izdeluje tudi cevi in druge dele za težko orožje (Bukovec, 2005).

V letu 2002 se je podjetje STO d.o.o Ravne preoblikovalo v tri podjetja in eno izmed njih je bilo podjetje SISTEMSKA TEHNIKA d.o.o, ki je svoj čas veljalo za največje podjetje na področju obrambne industrije. Ker podjetje po treh letih razvoja ni dobilo naročila za dobavo teh osem kolesnikov, so se morali preleviti iz največjega podjetja slovenske obrambne industrije v pomembnega evropskega proizvajalca civilnih proizvodov, predvsem metalurške opreme in hladilnih valjev. Zaradi narave proizvodnih programov in njihovega trženja, se je SISTEMSKA TEHNIKA d.o.o preoblikovala v dve podjetji, prvo se ukvarja s programom civilne industrijske proizvodnje, drugo, poimenovano Sistemsko tehnika ARMAS, pa s programom vojaške proizvodnje (Finance 2007, 34).

Velike gospodarske korporacije širijo produkcijo orožja in vojaške opreme, ter namenajo ogromna finančna sredstva za znanstveno raziskovalno delo. Hkrati pa veliki sektorji industrije, profesionalna združenja, univerze in njihovi raziskovalni inštituti, delavci, sindikati, profesorji in celo filmska industrija postajajo močno odvisni od izdatkov zveznih vlad za vojaške namene. Težnja velikih sil po dominaciji v svetu, po obvladovanju trgov in virov surovin, po monopolističnem nadzoru in ekonomski suverenosti ohranja in sproža nove procese militarizacije (Grizold 1990).

To pa ne pomeni zmanjševanja bojnih zmožnosti oboroženih sil, temveč nasprotno, njihovo večjo učinkovitost in profesionalnost. Količinsko zmanjševanje v proizvodnji vojaške industrije in zmanjševanje njenih zmogljivosti pa ne pomenita vedno tudi manjšega priliva kapitala in manj smrtonosnih izdelkov, nasprotno, sodobni izdelki so vse bolj sestavljeni, bolj sofisticirani, zmogljivejši in vse dražji. Po drugi strani pa vojaške industrije ne smemo jemati kot samostojne, samozadostne in samo odvisne kategorije, temveč kot zelo pomemben politični, vojaški, gospodarski, znanstveni in nenazadnje tudi socialni dejavnik določene države, obenem pa posredno tudi kot zelo pomemben dejavnik javne politike države. To pomeni, da se mora kljub vsemu tudi država sama zanimati za obstoj in preživetje svoje vojaške industrije. Ne glede na politično ureditev držav so si težave vojaške industrije podobne in imajo kar nekaj skupnih značilnosti. Preveč jih je in preveč proizvajajo, konkurenca na domačih in zunanjih trgih pa je množična in se z vsakim dnem zaostrojuje. Rešitve težav v vojaški industriji se bodo, čeprav so si globalno podobne, razlikovale od države do države in celo od podjetja do podjetja, kar je odvisno od političnih, makroekonomskih in mikroekonomskih razsežnosti razvoja gospodarstva v državi (Malešič, 2002, 211).

2.3 Razvoj vojaško obrambne industrije Slovenije po vstopu v NATO

Vstop Slovenije v NATO nikakor ni prinesel obljubljenega raja, vsaj ne za obrambno industrijo. Vstop Slovenije v NATO pomeni, da procesi, ki so prej tekli razmeroma počasi, potekajo danes hitreje. To zahteva tudi naše hitrejše prilagajanje. Treba je priznati, da zadeve na tem področju internacionalizacije za zdaj še vedno ne tečejo tako hitro, kot bi bilo mogoče. Vzrokov za to je več. Eden je pomanjkanje informacij. V sekciji skušajo to zmanjšati z različnimi informacijami in povezavami ter pojasnili, kako se vključiti v razpise Natovih agencij. Ena od poti je ponudba izdelkov, druga, bolj zahtevna, pa je ponudba znanja in razvoja glede na povpraševanje. Vendar se slovenska podjetja ravno v tem segmentu, ki bi prinesel največji razvoj, ne znajdejo najbolje. Evropska obrambna industrija se je združila šele lani, zato so ti procesi po svoje novi tudi za vso Evropo, po drugi strani pa nekatere države še vedno vsaj deloma težijo k samozadostnosti, zato je položaj manjših proizvajalcev še vedno dokaj težaven (Bukovec, 2005).

Poleg tega so v zadnjih letih v Evropi in svetu nastale velike vojaško industrijske korporacije in skoznje tudi logistične verige, v katerih se lahko najdejo tudi manjša podjetja, ne nazadnje tudi slovenska, čeprav je vključitev bistveno težja. V Sloveniji se je nekako spremenil tudi izraz vojaška industrija, tako da lahko danes v Sloveniji govorimo tako rekoč samo še o obrambni industriji, saj proizvaja izdelke, ki zagotavljajo določeno stopnjo varnosti na različnih obrambnih področjih (Bukovec, 2005).

To niso več proizvodi množične proizvodnje, ampak proizvodi, ki morajo biti svetovno konkurenčni, ker vsaka vojska želi dosežati svojo moč predvsem s svojimi zmožnostmi in povečanjem učinka vojaka in enote. Danes večina podjetij, ki se ukvarja z obrambno proizvodnjo, pokriva z njo le približno dvajset ali celo manj odstotkov proizvodnje, kar po svoje spet pove, kateremu segmentu namenjajo podjetja večjo pozornost, namreč nevojaškimi programom. Podjetje, ki ne proizvaja izdelkov, pri katerih ni mogoče razmeroma enostavno prenesti izkušenj in znanja iz civilnega v obrambni segment, prej ali slej začne izgubljati svoje konkurenčne prednosti. Tako so zadnja leta v slovenski "namenski" industriji uspešna podjetja na področju informacijske tehnologije, na primer Hermes Softlab, ki za ameriško podjetje HEWLETT-PACKARD razvija dele programskega paketa (program za nadzor, usmerjanje in vodenje računalniških omrežij), Hermes plus, ki se vključuje v pakiranje in prenos informacij, ter še nekatera, denimo sredstva za simulacijo različnih bojnih situacij in delovanj (Bukovec, 2005).

Po vstopu Republike Slovenije v NATO in EU, kar je bil ključni cilj tudi na področju obrambne politike, se je mednarodni položaj države bistveno spremenil. Spremenili so se tudi viri ogrožanja in varnostno okolje. Razvoj zmogljivosti Slovenske vojske je

bil usmerjen v doseganje ciljev, skladno z Resolucijo o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske iz leta 2004, ter s srednjeročnimi obrambnimi programi. Težišče je bilo usmerjeno v oblikovanje premostljivih zmogljivosti, kar je omogočilo tudi predviden obseg delovanja v Natovih odzivnih silah, bojnih skupinah EU in operacijah kriznega odzivanja. Povečal se je skupen obseg premostljivih zmogljivosti, intenziven je bil tudi proces integracije v strukturo Nata. Iz ugotovitev strateškega pregleda izhaja, da morajo razvoj, opremljanje in delovanje Slovenske vojske izhajati iz uravnovešenosti ambicij, potreb in zmožnosti države kot članice Nata in EU. Največja pozornost mora biti namenjena zagotavljanju ključnih zmogljivosti, ki izhajajo iz zavez Natu, ter učinkovitemu izpopolnjevanju sil za mednarodne operacije in misije. Znotraj sistema kolektivne obrambe mora država prevzemati stvarne in uresničljive zaveze. V nacionalni sistem je treba vključiti rešitve EU s področja kriznega upravljanja, ki je namenjeno obvladovanju različnih vrst kriznih razmer, ne le v vojni. Namesto dosedanjega sistema civilne obrambe, usmerjenega v priprave na vojno, je treba uvesti sodobnejše rešitve kriznega upravljanja, ki bodo omogočale odzivanje na krizne razmere na medresorski in nacionalni ravni ter v mednarodnem okolju (Zobr, 2016).

Zmanjšanje napetosti v Evropi je povzročilo zmanjšanje vojaških proračunov držav v EU, s tem so obrambne industrije, še posebej v vzhodni Evropi in tudi v Sloveniji, postale predimenzionirane. Nacionalni trgi obrambnih proizvodov in storitev pa so v EU še naprej ostali pretežno zaprti. Obrambne industrije novih članic (vzhodnoevropskih držav in Slovenije) so se intenzivno krčile vse do nekaj let nazaj. Ob tem so bile mnoge države deležne tudi mednarodne podpore za transformacijo obrambnih industrij v civilne industrije. Nacionalno fragmentirane obrambne industrije tudi v starih članicah EU zaradi premajhne ekonomije obsega še ne dosegajo zadostne mednarodne konkurenčnosti. Pri izvajanju svojih zunanjepolitičnih in varnostnih prioritet Republika Slovenija sledi vrednotam, interesom in ciljem, ki so osnova in hkrati gonilna sila napredka slovenskega naroda in slovenske države, ki določa položaj Slovenije v mednarodni skupnosti. Med najpomembnejšimi vrednotami je treba poudariti naslednje: mir in varnost državljanov, ozemeljska celovitost in državna suverenost, demokratična pravna država, varstvo človekovih pravic in manjšin, blaginja posameznikov in družbe. V skladu s temeljnimi vrednotami in dolgoročnimi interesi ter cilji zunanje politike Republike Slovenije vključujejo zlasti: krepitev mednarodnega položaja Slovenije, stabilni in dobrososedski odnosi z državami v naši neposredni bližini, polnopravno članstvo v Evropski uniji, polnopravno članstvo v Natu in ZEU, dejavna vloga v OZN, OVSE, STO, CEFTA, EFTA, tesnejše sodelovanje z državami srednje Evrope v CEI in v okviru tristranskega sodelovanja (Italija, Slovenija, Madžarska) in okrepljeno gospodarsko sodelovanje (National strategy, 2001–2004).

Republika Slovenija kot članica OZN, nestalna članica Varnostnega sveta OZN v obdobju 1998–1999, članica Sveta Evrope, OVSE, CEFTA, pridružena članica EU in

pridruženi partner ZEU ima status države podpisnice sporazuma o partnerstvu za mir in EAPC v okviru NATA, Slovenija aktivno sodeluje pri reševanju mednarodnih vprašanj, na primer mednarodne varnosti, razoroževanja, mirovnih operacij, zaščite narodnih manjšin in človekovih pravic itd. Strateški interes Slovenije je vzpostaviti odnose med državami na podlagi medsebojnega zaupanja in intenzivnega večstranskega političnega, varnostnega, obrambnega, gospodarskega, znanstvenega, informativnega in drugih vrst sodelovanja. V tem okviru ostaja polnopravno članstvo v Natu strateški cilj Republike Slovenije. Od osamosvojitve je Slovenija učinkovito in postopoma vzpostavila institucionalne odnose z Natom, da bi postala polnopravna članica najpomembnejše evropske in čezatlantske organizacije kolektivne varnosti (National strategy, 2001–2004).

Vojaška industrija narekuje posebej prilagojeno industrijsko politiko, ki jo omogoča tudi pogodba EU državam članicam, ker ima država več prostih možnosti kot v ostalih industrijah. Ta industrija je lahko povezana z ostalimi civilnimi področji, saj se rezultati razvoja na tem področju vedno prenašajo tudi na civilna področja z manjšim ali večjim zaostankom. Grozd obrambne industrije Slovenije izvaja številne aktivnosti sodelovanja z različnimi ustanovami in organizira skupne nastope na sejmih ter sodeluje pri iskanju priložnosti za vstop na nove trge. V Grozdu se zavedajo, da je treba narediti več za povezave slovenskih organizacij in podjetij za raziskave in razvoj, saj trgi obrambne industrije zahtevajo vedno več novih izdelkov in storitev na najvišji tehnološki ravni (Slovenska obrambna industrija, 2010).

Temu je sledilo postopno odpiranje nacionalnih trgov EU za proizvode in storitve na področju obrambe. Gre za počasen proces, saj je povezan z različnimi nacionalnimi gospodarskimi in obrambnimi interesi. Organizacija EDA se ga je lotila previdno, s spodbujanjem mednarodno odprtih tenderjev za nacionalne nakupe vojaške opreme in oblikovanja EU smernic za proti dobave, sprejete leta 2008. Sprejeta je bila Direktiva 2009/81/ES o oddaji naročil na področju obrambe in varnosti, ki je praktično čez noč ukinila proti dobave. Temu so nasprotovale asociacije obrambnih industrij dvanajstih manjših držav, ki so preko EDE na EC naslovile zahtevo za ohranitev proti dobav, a so bile neuspešni. Žal tudi doma v Sloveniji niso bili deležni podpore (GOIS 2019, Zbornik 24–26).

Kljub navedenemu so proti dobave, ki so bile v EU v veljavi do leta 2011, nekaterim podjetjem omogočile uspešen zagon nekaterih novih proizvodnih tehnologij na obrambnem področju. Po nastopu gospodarske krize pa je sledilo veliko krčenje slovenskega vojaškega proračuna na račun drastičnega zmanjšanja investicij za nakup opreme Slovenske vojske. Delež investicij v obrambnem proračunu je padel na raven 2 % namesto 20 %, kot priporoča svojim članicam zaveznitvo Nato (GOIS 2019, Zbornik 24–26).

V svetu zasebna vojaška in varnostna podjetja vse bolj prevzemajo vojaške naloge, kot so: usposabljanje, obveščevalna in varnostna zagotovitev, logistična podpora in deli inženirske zagotovitve (razminiranje), ter s tem omogočajo oboroženim silam, da se ukvarjajo s ključnimi nalogami bojevanja. Čeprav nekatera zasebna vojaška podjetja kažejo vedno večjo željo za sodelovanje v bojnih operacijah pa trenutno še ni velikih potreb po tovrstnih storitvah. Ni dvoma, da bo v Sloveniji, podobno kot je že v številnih drugih državah, kmalu dozorela in zaživela primerna ideja oz. pobuda za prodor zasebnega kapitala na področje nacionalne obrambe. Za to, da bo res uspešna, bo treba pred tem izdelati strokovno neodvisno stroškovno analizo, kaj se znotraj Slovenske vojske splača zadržati in kaj oddati, ter analizo ponudbe, ki bo proučila kvaliteto in koristi zasebnega interesa na drugi strani. Temu pa bi morala hkrati slediti tudi politična volja, da omogoči potrebne spremembe in dopolnitve naše zakonodaje na tem področju (Kopač in Garb, 2014).

Slovenska vojska bo razvijala zmogljivosti za bojevanje, bojno podporo, zagotovitev delovanja, podporo poveljevanja, ter zmogljivosti za vojaško izobraževanje in usposabljanje. Del zmogljivosti bo dvonamenskih, kar pomeni, da bodo zmogljivosti lahko uporabljene tako za sodelovanje v zaščiti in reševanju kot za podporo drugim državnim organom. Slovenska vojska nekaterih zmogljivosti ne bo razvijala samostojno, temveč jih bo zagotavljala v okviru zavezništva ali skupno na podlagi ustreznih sporazumov s posameznimi zavezniškimi oziroma partnerskimi državami. Finančni viri bodo prednostno usmerjeni v zagon večjih projektov modernizacije in infrastrukturne zmogljivosti Slovenske vojske. Za to bo pripravljena ustrezna zakonodaja za izvajanje ključnih projektov opremljanja Slovenske vojske. Ključni projekti modernizacije Slovenske vojske bodo nabava bojnih kolesnih vozil, samovoznih havbic, sistema zračne obrambe kratkega do srednjega dosega in večnamenskih helikopterjev. Pri tem se bodo z vidika optimizacije stroškov in transparentnosti nabav v največji možni meri upoštevale možnosti skupnih nabav z drugimi državami oziroma v okviru agencij Evropske unije in Nata ter, preko medvladnih sporazumov, kadar bo v okviru analize trga ugotovljeno, da tovrsten nakup predstavlja optimalno možnost. To vključuje tudi dokup ali modernizacijo vojaške opreme, ki jo Slovenska vojska že ima. Izbirala se bo preizkušena vojaška oprema brez razvojnih in uporabnostnih tveganj. Preučile se bodo možnosti in namenskost nakupa rabljene vojaške opreme in oborožitve (GOV.SI, 2020).

3 TRENUTNO STANJE VOJAŠKO OBRAMBNE INDUSTRIJE V SLOVENIJI

Slovenski obrambno industrijski grozd (Grozd obrambne industrije Slovenije – GOIS) je poslovno združenje, ki temelji na gospodarskem interesu članov. Ustanovljen je bil leta 2008 in združuje slovenske dobavitelje obrambnih, varnostnih in zaščitnih

izdelkov ter, storitev. Skupina pomaga svojim članom pri ustvarjanju optimalnih pogojev za raziskave, razvoj, proizvodnjo, testiranje, vzdrževanje, trgovino in trženje svojih izdelkov in storitev na področju obrambe, varnosti in zaščite. Od vstopa v NATO, leta 2004, sta interoperabilnost in skladnost z NATO standardi postala vodilno načelo pri razvoju novih obrambnih proizvodnih programov v Sloveniji. Prav tako se je močno razširilo sodelovanje podjetij z raziskovalnimi inštituti in slovenskimi univerzami. Informacijski sistemi podjetja za vojaško industrijo zagotavljajo najvišjo bojno pripravljenost in obrambno varnost. Leta 2007 je S&T Slovenija uradno ustanovilo oddelek za vojaški program, katerega namen je bil razviti rešitve za obrambno industrijo, zlasti za informacijsko podporo pri različnih dejavnostih Slovenske vojske (Slovenian defence industry, 2012).

GOIS je samostojno in neodvisno gospodarsko interesno združenje podjetij in ustanov, ki temelji na skupnih poslovnih interesih svojih članov. GOIS je organizacija zasebnega prava, nima javnih pooblastil in ni deležna državnih podpor. Pri tem je treba izpostaviti odsotnost razvojnih usmeritev obrambne industrije, ki bi jih morala skupaj oblikovati država in podjetja. Žal pa je v zadnjih letih dokument: »Sklepi strateškega pregleda obrambe 2016 krepitev nacionalnih tehnoloških zmogljivosti za zmanjšanje nevarnosti in odpornost kritične infrastrukture, omrežij ter, storitev pred kibernetiskimi grožnjami« eden redkih, ki je nakazal potrebo po lastnih industrijskih zmogljivostih na področju obrambe (GOIS 2019, Zbornik 24–26).

V Grozdu obrambne industrije Slovenije si zato prizadevajo za krepitev položaja, k čemur bo prispeval tudi program sodelovanja s slovenskim ministrstvom za obrambo, ki je v zaključnem usklajevanju. Delež slovenske obrambne industrije v slovenskem gospodarstvu je po letu 1990 izjemno hitro padel. K temu je prispevalo tudi počasno vključevanje Slovenije v evroatlantske povezave in odsotnost jasne vizije prihodnjega razvoja slovenske obrambne industrije. Grozd, ki je bil pred dvema letoma ustanovljen kot gospodarsko interesno združenje in ima danes 26 članov, od tega dve izobraževalno raziskovalni ustanovi, si zato prizadeva za okrepitev položaja slovenske obrambne industrije. Izvoz na ravni okoli šest milijonov evrov letno gre za trg, kjer slovenska podjetja niso dovolj prisotna, za trg, ki ga po nepotrebnem zanemarjajo in tudi ne izkoriščajo prednosti, ki jim jih nudi članstvo v evroatlantskih povezavah. Za zdaj je izvoz, ki mu sledi ministrstvo za obrambo na ravni okoli šest milijonov evrov letno. Podjetja, ki se ukvarjajo z obrambno industrijo, delujejo tudi na civilnem področju, tako, da obrambni segment razvijajo toliko, kolikor jim dopuščajo možnosti (Renar 2020, Grozd).

Izvoz je skromen glede na industrijske zmogljivosti in tehnološko raven slovenskih podjetij obrambne industrije. Izvoza bi absolutno lahko bilo več, zato se je treba primerno organizirati in tudi primerno izkoristiti vlogo države. Vse države namreč tovrstno industrijo na svoj način podpirajo in na ta način slovenska industrija lahko vstopi na trge, kjer je sedaj premalo prisotna, to pa so predvsem visokotehnološki trgi

z večjimi dodanimi vrednostmi, kot je povprečje v slovenski industriji. Slovenija brez industrije nima nobene industrijske politike, a jo bo morala oblikovati, če bo hotela zagotoviti dolgoročno perspektiven položaj hrbtenici svojega izvoza in mednarodne konkurenčnosti, ki jo industrija za Slovenijo predstavlja. Obrambna industrija ima pri tem pomembno vlogo, saj lahko preko nje države zelo avtonomno izvajajo lastne strategije industrijskega razvoja. Poleg opremljanja oboroženih sil je namreč obrambna industrija zelo pomembna za usmerjanje razvoja in zgodnje prihode novih tehnologij v nacionalno gospodarstvo, ki potem prihajajo tudi na civilne trge (Slovenska obrambna industrija, 2010).

Podjetja iz različnih industrijskih panog v Grozdu obrambne industrije Slovenije so vključena v program, ki deluje v različnih industrijskih panogah. V njih je približno 3500 zaposlenih, ki letno ustvarijo 685 milijonov evrov prihodkov, pri čemer gre za podjetja, ki največji delež prodaje ustvarijo v t. i. civilnih programih, zato tudi ni natančno zbranih podatkov, katera na področju obrambne industrije ustvarijo največ prometa. Med 26 člani grozda so sicer najbolj znana podjetja ravska Systemska tehnika ARMAS, Jeseniški AVRONI, FOTONA, ARES, VEPLAS, S&T, ISKRA sistemi in ISKRA Kondenzatorji (Slovenska obrambna industrija, 2010).

Slovenska obrambna industrija, nekdanje zelo močan dobavitelj izdelkov in storitev za nekdanjo Jugoslovansko vojsko, danes predstavlja le majhen delež v slovenskem gospodarstvu, saj se je z osamosvojitvijo po letu 1990 začel zelo hitro zmanjševati. Da bi okrepili položaj slovenske obrambne industrije na domačem in tujih trgih, je bilo leta 2008 ustanovljeno gospodarsko interesno združenje Grozd obrambne industrije Slovenije (GOIS, 2020).

Kot samostojno interesno združenje pri Gospodarski zbornici Slovenije združuje podjetja obrambne industrije, ki na leto ustvarijo za več kot 280 milijonov prihodkov, od tega kar dve tretjini z izvozom izdelkov na mednarodne trge. Slovenske industrijske zmožnosti so precej večje, kot se kaže v našem deležu na mednarodnih trgih obrambnih izdelkov in storitev. Krivdo za to morajo iskati pri sebi, saj so slovensko industrijo precej naivno prepustili nevidni roki trga v prepričanju, da aktivna vloga države ni potrebna (Revija Slovenska vojska, 2016).

Glede na majhnost slovenskega trga in majhen obseg naročil orožja, ter vojaške opreme se posledično zmanjšuje proračunski denar. Za naložbe so se na Ministrstvu za obrambo odzvali in v okviru svojih možnosti aktivno podpirajo internacionalizacijo. Z različnimi oblikami podpore, kot so sodelovanje na sejmskih nastopih, mednarodna srečanja, podpisi dvostranskih sporazumov ter sodelovanje v Evropski obrambni agenciji in telesih Nata. Prav tako pomagajo pri Natovi standardizaciji in kodifikaciji slovenskih izdelkov, za lažji dostop slovenskih podjetij na mednarodnih trgih obrambe, varnosti in zaščite pa zagotavljajo tudi z rednimi obiski tujih ter, slovenskih obrambnih atašejev na GOIS in z organizacijo rednih letnih predstavitev

zanje. Te dejavnosti so našim podjetjem v veliko pomoč za lažji vstop na tuje trge, za njihovo boljše informiranost in usposobljenost za delovanje. V GOIS si bodo prizadevali, da bi v zelo neugodnih finančnih razmerah ohranjali doseženo raven sodelovanja z Ministrstvom za obrambo na čim višji ravni (Revija Slovenska vojska, 2016).

Slovenska obrambna industrija, ki je po razpadu Jugoslavije zašla v veliko krizo, se ponovno prebuja, sejem Sodobna vojska pa predstavlja veliko spodbudo, so ugotovili podjetniki na okrogli mizi o konkurenčnosti slovenske obrambne industrije, ki jo je pripravila Sekcija obrambne industrije pri Gospodarski zbornici Slovenije. Da bi dvignili konkurenčno sposobnost, bodo morali čim več izvažati, saj je domači trg premajhen, vlagati v razvoj in inovativnost, zaradi nihanja pa ob vojaških hkrati izdelovati tudi izdelke za civilno rabo ter, pri tem sodelovati tudi z Ministrstvom za obrambo in gospodarstvom ter, Slovensko vojsko (SV). Prihodnost vidijo le v povezovanju, naša podjetja pa morajo postati poddobavitelji velikim v tujini, saj so lahko le tako pomemben člen v velikem mozaiku vojaške industrije (STA, 2003).

Kupovala se bo oprema, ki omogoča dvojno rabo tako da, se bodo vojaške zmogljivosti lahko uporabljale tudi ob naravnih in drugih nesrečah, pri reševanju v gorah, prevozi ponesrečencev in novorojenčkov ter, ob podpori drugim državnim organom (helikopterji, taktično transportno letalo, bolnišnica Role 2, transportna vozila in drugo). Čeprav so bile te investicije v večji meri načrtovane že v preteklosti, bodo šele s tem zakonom omogočili dolgoročno in stabilno financiranje Slovenske vojske. Ministrstvo bo lahko kot izvajalec investicij za njihovo izvajanje sklepalo pogodbe, s katerimi bo prevzemalo obveznosti za več let. Takšna rešitev je nujna, saj gre pri nabavah vojaške opreme in oborožitve za specifično tržišče za daljše, tudi večletne dobavne roke. Izvedbo najpomembnejših dobav načrtujejo po letu 2023 (GOV, 2020).

3.1 Zakonodaja na področju vojaško obrambne industrije v Sloveniji

Financiranje in uresničevanje najpomembnejših projektov opremljanja Slovenske vojske je bilo v obdobju od leta 1994 do leta 2015 sistemsko urejeno z dvema posebnima zakonoma, in sicer Zakonom o zagotavljanju sredstev za realizacijo temeljnih razvojnih programov obrambnih sil Republike Slovenije v obdobju 1994–2007 (Uradni list RS, št. 13/94, 42/00 – ORZZSR2 in 97/0) in Zakonom o izvajanju temeljnih razvojnih programov Slovenske vojske v letih 2008–2015 (Uradni list RS, št. 114/06) (Slovenska obrambna industrija, 2010).

Čeprav je bila vsebina obeh zakonov različna, jima je bilo skupno, da so bile najpomembnejše rešitve predvsem: zagotavljanje sredstev v načrtovanem obsegu in po načrtovani dinamiki za vzpostavljanje ključnih vojaških zmogljivosti v navedenem obdobju, potrebnih za sodelovanje v sistemu kolektivne obrambe oziroma

izpolnjevanje drugih nalog Slovenske vojske, določenih z zakonom; temeljna podlaga za uresničevanje temeljnih razvojnih programov Slovenske vojske, ki so bili splošni dolgoročni program razvoja in opremljanja Slovenske vojske ter, srednjeročni obrambni programi zagotavljanje postopnega večletnega vzpostavljanja ključnih zmogljivosti, tako da, usklajeno potekajo nabave oborožitvenih sistemov in vojaške opreme, zagotavljanje kadrov, njihovo izobraževanje in usposabljanje, razvoj in zagotavljanje drugih pogojev, potrebnih za celovito upravljanje bojnih sistemov v skladu s standardi in zahtevami zavezništva; pri uresničevanju najpomembnejših temeljnih razvojnih programov je bila zagotovljena možnost sklepanja večletnih pogodb o zagotovitvi zmogljivosti, ne glede na vsakokratne proračune oziroma zakone za njihovo izvrševanje, pri čemer je bilo zagotovljeno približno enakomerno obremenjevanje posameznega proračunskega leta s sredstvi za temeljne razvojne programe, glede izvajanja pomembnih projektov opremljanja Slovenske vojske, ki jih je Vlada Republike Slovenije vsako leto poročala Državnemu zboru Republike Slovenije, s čimer je bil zagotovljen ustrezen nadzor državnega zbora nad izvajanjem zakona. Najpomembnejša cilja uresničevanja temeljnih razvojnih programov v obdobju 1994–2007 sta bila načrtni razvoj in zagotavljanje pomembnih oborožitvenih oziroma bojnih sistemov, potrebnih za učinkovito izvajanje vojaške obrambe. Uresničevanje temeljnih razvojnih programov se je prilagajalo tudi aktualnim varnostnim razmeram v regiji in širše pa tudi procesom, s katerimi je potekalo izpolnjevanje strateških ciljev države v obdobju po osamosvojitvi (Slovenska obrambna industrija, 2010).

Republika Slovenija bo s sprejetjem Zakona o zagotavljanju sredstev za investicije v Slovenski vojski v letih 2021–2026 (v nadaljevanju: zakon) zagotavljala nujno potrebna sredstva za izvajanje najpomembnejših investicij v Slovenski vojski v letih 2021–2026. Z nakupom sredstev in opreme bo Slovenska vojska povečala pripravljenost in s tem varnost države, ki je predpogoj za obstoj družbe, da lahko normalno in varno živimo, delamo in ustvarjamo. Le z varnim okoljem bodo zagotovili pogoje za rast in razvoj vseh drugih ključnih sistemov države. Hkrati bodo izboljšali varnost pripadnic in pripadnikov Slovenske vojske. Na podlagi navedenega zakona bodo vzpostavili in zagotavljali ključne vojaške zmogljivosti, določene s splošnim dolgoročnim programom razvoja in opremljanja Slovenske vojske ter, srednjeročnimi obrambnimi programi. Gre za postopno vzpostavljanje zmogljivosti, kjer bodo upoštevali tudi javno finančne zmožnosti Republike Slovenije (GOV, 2020).

Z zakonom bo v šestih letih zagotovljenih dodatnih 300 milijonov evrov oziroma po 50 milijonov evrov letno več za investicije v Slovensko vojsko, kot je bilo doslej predvideno. Z zakonom, ki opredeljuje skupaj 780 milijonov evrov investicijskih sredstev, bo urejena njihova postopna poraba, pri čemer bo letna poraba v letih 2021 in 2022 na ravni 100 milijonov evrov, v nadaljnjih štirih letih pa na ravni 145 milijonov evrov letno. Na podlagi zakona bodo izvedli investicije z več različnih skupin opreme in infrastrukture, in sicer bojna vozila (408 milijonov EUR), vojaško letalstvo (128

milijonov EUR), transportna vozila, logistična in medicinska oprema (skupaj 65 milijonov EUR), raketni sistemi (65 milijonov EUR), komunikacijski in informacijski sistemi ter kibernetna obramba (40 milijonov EUR), infrastruktura (40 milijonov EUR) ter, pehotno orožje in osebna oprema vojakov (34 milijonov EUR) (GOV, 2020).

Republika Slovenija je kot verodostojna članica mednarodne skupnosti, zaradi zagotavljanja kolektivne varnosti, boja proti terorizmu in zagotavljanja miru, dolžna izvajati nadzor nad prometom z določenimi vrstami blaga, med katere sodi tudi nadzor nad proizvodnjo in prometom z vojaškim orožjem in opremo ter, drugimi obrambnimi proizvodi. V skladu s slovenskimi predpisi je ta nadzor v pristojnosti Ministrstva za obrambo. Temeljni predpis s tega področja je (Uradni list RS, 103/2004).

3.1.1 Zakon o obrambi, ki v 77. členu ureja:

Vojaško orožje in opremo lahko prodaja, izvaža ali uvaža ter, opravlja posle posredovanja s tem blagom le gospodarska družba, zavod ali druga organizacija, ki pridobi dovoljenje ministrstva.

Za vsak izvoz, uvoz ali tranzit vojaškega orožja in opreme čez državno ozemlje je potrebno predhodno dovoljenje ministrstva, če ni drugače določeno z mednarodno pogodbo.

Dovoljenje iz prejšnjega odstavka se zavrne v primeru:

- če bi bilo ogroženo izpolnjevanje mednarodnih obveznosti Republike Slovenije,
- če bi bili ogroženi varnostni ali obrambni interesi Republike Slovenije,
- če bi se pospeševalo ali omogočalo oborožene spopade v državi, ki je končni uporabnik vojaškega orožja ali opreme,
- če obstaja utemeljen sum, da bo iz države uvoznice vojaško orožje ali oprema preprodana v tretjo državo in bi bilo to v nasprotju z obrambnimi in varnostnimi interesi države.

Ministrstvo lahko že izdano dovoljenje iz drugega odstavka tega člena spremeni, odpravi ali razveljavi, če se po izdaji dovoljenja ugotovijo razlogi iz prejšnjega odstavka. Ministrstvo lahko tudi brez obrazložitve zavrne izdajo dovoljenja zaradi razlogov iz prejšnjega odstavka. V dovoljenju ministrstva se lahko v skladu s tem členom določijo obveznosti, ki jih mora izpolniti izvoznik ali uvoznik vojaškega orožja ali opreme. V primeru, da je bila izdaja dovoljenja zavrnjena ali je bilo dovoljenje spremenjeno, odpravljeno ali razveljavljeno v skladu s tem zakonom, ni mogoče uveljavljati odškodninskih zahtevkov za škodo, ki je bila komurkoli povzročena z izvajanjem tega zakona. Minister najmanj enkrat letno poroča vladi o izdanih dovoljenjih za izvoz, uvoz in tranzit vojaškega orožja in opreme. Vlada predpiše, kaj se šteje za vojaško orožje in opremo (Uradni list RS, 103/2004).

3.1.2 Zakon o obrambi, ki v 78. členu ureja:

- Kdor želi proizvajati vojaško orožje ali opremo, mora poleg izpolnjevanja pogojev, določenih s splošnimi predpisi, predhodno pridobiti soglasje ministrstva.
- Za proizvodnjo vojaškega orožja in opreme se šteje tudi proizvodnja posameznih sklopov ali sestavnih delov vojaškega orožja in opreme.
- Pogoje za pridobitev dovoljenja iz prvega odstavka prejšnjega člena ter za pridobitev soglasja iz prvega odstavka tega člena predpiše vlada.

Ministrstvo v skladu s 74. členom tega zakona določi naloge gospodarskih družb, zavodov in drugih organizacij iz prejšnjega in tega člena v vojnem stanju, ter izda podrobnejše predpise v zvezi s preizkušanjem, označevanjem, transportom in skladiščenjem vojaškega orožja in opreme. Minister predpisuje vojaške standarde, če zakon ne določa drugače (Uradni list RS, 103/2004).

Evropski parlament in Svet Evropske unije sta namreč sprejela Direktivo o poenostavitvi pogojev za prenose obrambnih proizvodov znotraj Skupnosti. Ta za slovensko obrambno industrijo predstavlja poenostavljen nastop slovenskih proizvajalcev na tujih trgih, zagotavlja večjo ažurnost dobave obrambnih proizvodov in poenostavitev postopkov glede izdaje dovoljenja ter, znižuje stroške. Sestavni del te direktive je tudi seznam obrambni proizvodov, ki ga Evropska komisija nenehno posodablja, Ministrstvo za obrambo pa ga objavlja na svoji spletni strani. Evropska skupnost je kasneje sprejela še Direktivo o naročanju na področju obrambe in varnosti, ki usklajuje postopke za oddajo nekaterih naročil blaga, storitev in gradenj na področju obrambe in varnosti. Predmet te direktive je dobava vojaške in druge občutljive opreme ter gradnje, blaga in storitve, neposredno povezane z njimi (GOIS 2020, Zakonodaja).

3.2 Podpora na področju vojaško obrambne industrije v Sloveniji

Sejem EUROSATORY, ki poteka vsako drugo leto, velja za vodilnega na področju obrambe, varnosti in zaščite v Evropi, namenjen pa je predvsem predstavitvi izdelkov ter, storitev varnosti in obrambe, zato je navzočnost slovenskih podjetij, ki delujejo v obrambni industriji, zelo pomembna. Na sejmu EUROSATORY 2016 je tako na skupnem razstavnem prostoru svoje izdelke in storitve predstavilo največ slovenskih podjetij do zdaj. Agencija SPIRIT Slovenija je z javno objavo podjetjem za udeležbo na skupinskem sejemskem nastopu EUROSATORY omogočila predstavitev kar 16 slovenskih podjetij in ustanov, in sicer podjetij AREX, ARTOS skupina, C-ASTRAL, DAT-CON, ELAN, EM. TRONIC, GUARDIARIS, LE-TEHNIKA, MIL SISTEMSKA TEHNIKA, OXYGENIUM, PREDILNICA LITIJA, PREVENT & DELOZA, STRATO in

TRIVAL ANTENE. Poleg omenjenih podjetij sta se obiskovalcem na sejmu predstavljala tudi Grozd obrambne industrije Slovenije kot gospodarsko in interesno združenje podjetij ponudnikov izdelkov ter storitev na področju obrambe, varnosti in zaščite pri Gospodarski zbornici Slovenije ter, Ministrstvo za obrambo (Revija Slovenska vojska, 2016).

Ministrstvo za obrambo podpira obrambno industrijo v Sloveniji, pomaga predvsem pri razvoju in testiranju nekaterih izdelkov, s čimer so v zadnjem obdobju močno okrepili povezanost ministrstva s slovenskimi proizvajalci. Prav tako spodbuja slovenska podjetja obrambne industrije k udeležbi na mednarodnih sejmih, kot je tudi EUROSATORY in jim pomaga pri lažji vzpostavitvi stikov ter, organizaciji srečanj s predstavniki tujih podjetij in obrambnih ministrstev iz drugih držav. Ministrstvo za obrambo je v podporo promociji slovenske obrambne industrije na sejmu pripravilo in izdalo tudi katalog zmogljivosti slovenskih podjetij obrambne industrije ter, ustanov v elektronski ali tiskani obliki, ki so ga dobili obiskovalci stojnice slovenske obrambne industrije na sejmu EUROSATORY v Parizu. Slovenska obrambna industrija temelji na dolgi slovenski industrijski tradiciji, inženirskem znanju in obvladovanju obrti. Močna izvozna usmerjenost, naložbe v znanje, novih tehnologij in izvajanje mednarodnih standardov so oblikovali slovensko obrambno industrijo v EU v zadnjih desetletjih. Delež izvoza predstavlja skoraj 80 % skupnih prihodkov. Proizvodnja vojaškega orožja in opreme je del več stoletne tradicije na ozemlju Slovenije. Poznana je slovenska natančnost in izdelava, ki se odraža v slovenskih obrambnih izdelkih, ki odlikujejo vključevanje lastnega znanja najvišje kakovosti, inovativnosti in optimalno razmerje med stroški in zmogljivostjo (Revija Slovenska vojska, 2016).

Od vstopa v NATO so leta 2004 interoperabilnost in skladnost z Natovimi standardi postali vodilno načelo razvoja novih obrambnih proizvodnih programov v Ljubljani. Sodelovanje med slovenskimi podjetji, univerzami in raziskovalni inštituti beležijo stalno rast. Tesno sodelovanje podjetij s standardizacijo, oddelek za kodifikacijo in zagotavljanje kakovosti. Ministrstvo za obrambo Slovenije ohranja proizvodnjo oborožitve in vojaško opremo v skladu z NATO standardom serije AQAP in upravlja kakovost izdelkov kot zagotovilo v njihovem življenjskem ciklu. Katalog zmogljivosti predstavlja raznolike izdelke in storitve. Od opreme za spajkanje, orožje, orožne dele, strelivo, napredne sisteme za upravljanje, simulacijo in usposabljanje na bojnem polju, napredne vojaške uniforme, lahka letala in brezpilotne letalske sisteme (UAS), mejne nadzorne sisteme, JRKB izvidništvo sisteme, telekomunikacijske sisteme, logistično podporo, dvizne sisteme, skladiščenje in manipulacijo eksplozivov, letalske vesoljske tehnologije, programsko opremo, inženiring, modeliranje in oblikovanje za vojaške namene pa vse do posebnih proizvodnih tehnologij (GOIS, 2020).

Največji dobavitelj za MORS je trzinska družba ROTIS plus d.o.o, po kateri je država od Finske Patrie pred leti nabavila oklepnike 8 x 8, kažejo podatki Supervizorja. Poleg proizvodnje tako imenovanih aksialnih ležajev se družba med drugim ukvarja tudi z

zastopanjem tujih proizvajalcev vojaških proizvodov. Če se je ROTIS d.o.o v javnosti proslavil z dobavo oklepnikov, je drugi največji dobavitelj Morsa, družba AREX d.o.o, tako kot to pritiče družbam, ki delujejo v obrambni industriji, širši javnosti neznana. Kljub temu da, je država od leta 2003 z njo sklenila za skoraj 70 milijonov poslov. Poleg avtomatskih pušk F2000 je šentjernejski AREX d.o.o Ivana Kralja Morsu dobavil še kopico drugih izdelkov. Med drugim mitraljeze, topovske salve, različne vrste streliva, nadomestne dele za pehotno oborožitev, komplete za manevrsko streljanje Browning, komplete za miniranje in razminiranje, komplete za rušenje, opremo bojevnika 21. stoletja in opremo vojaka v puščavski barvi, žepne nože in tokove za pištole. Iz tega lahko zaključimo, da je AREX d.o.o pravzaprav dvorni dobavitelj Morsa. Ravno posel dobave 6500 pušk od belgijskega proizvajalca orožja FN HERSTAL je pred leti za Kralja predstavljal veliki met. Čeprav je bil v ta in domnevno tudi več drugih poslov dobave vojaške opreme AREX d.o.o vključen kot posrednik, na Ministrstvu za obrambo zatrjujejo, da je šlo za transparenten nakup. V skladu z ocenjevalnimi merili, navedenimi v razpisni dokumentaciji, MORS na javnih razpisih izbere najugodnejšega ponudnika. V minulem letu so v družbi začeli serijsko proizvajati pištolo REX ZERO 1, namenjeno vojski in policiji. Hkrati so konec lanskega leta odprli novo podzemeljsko skladišče za smodnik, načrtovali pa naj bi tudi razvoj mitraljeza in ostrostrelske puške, ki so njihovi ključni kupci v orožarski industriji. O tem, s katerimi podjetji imajo sklenjene pogodbe, v AREXU niso odgovorili, ker so po pogodbah o nerazkrivanju informacij dolžni varovati podatke, ki se nanašajo na predmet in obseg sodelovanja z njihovimi poslovnimi partnerji (Morozov, 2015).

3.2.1 Podjetja, ki trenutno zagotavljajo vojaško opremo in oborožitev za potrebe vojaške obrambne industrije v Sloveniji

ALPINA d.o.o.

Vojaška obutev ALPINA d.o.o je slovensko podjetje z več kot 70-letno tradicijo pri razvoju, proizvodnji in trženju obutve. Blagovna znamka ALPINA je garancija za visoko kakovost izdelave, inovativne rešitve in uporabniku prijazen dizajn. Bogate izkušnje na področju proizvodnje in razvoja obutve se uporablja tudi za vojaško proizvodnjo obutve. ALPINA d.o.o oskrbuje slovensko oboroženo silo z vojaškimi čevlji že od samega začetka, sledi zahtevam in sodobnim vojaškim trendom. Sistematično testiranje in visokotehnoški razvoj je ALPINA d.o.o omogočil razvoj visoko kakovostne vojaške obutve, ki ustreza strogim zahtevam in preizkušnjam. Njihova tehnologija je usmerjena predvsem v izzive, ki se odražajo na samem terenu v težkih pogojih, neukročni naravi in nevarnih območjih. ALPINA d.o.o razvija čevlje, ki so prilagodljiva in skrbna sila z enim poslanstvom: pomagati dokončati nalogo, hkrati pa naj bodo noge varne in zadovoljne. Skrbno izbrani materiali, anatomsko oblikovana noga, trden gumijast podplat in zaščitna kapica zagotavljata skrajnost, togost in udobje hkrati (GOIS, 2017).

ARCTUR d.o.o.

Prvi vojaški GAMMA – RAY lokator je bil na svetu razvit v sodelovanju med ARCTURJEM in ALSENSE. Nepogrešljiva naprava za pregled območja bojišča, kontrolne točke in preprečevanje terorističnih groženj. Robustna in lahka za ročno uporabo ali nameščena na vojaških vozilih (npr. Brezpilotna letala). AL SENSE GAMMA IV je prvi pravi lokator gama žarkov v realnem času. Naprava se razlikuje od vseh ostalih razpoložljivih na trgu, saj je to prvi ročni instrument, ki zagotavlja vektor smeri proti gama žarkom virov v realnem času znotraj celotnega možnega kota. To bistveno spremeni način delovanja virov gama žarkov, ter skrajša njihov način delovanja operacij. Posledično nižji odmerek sevanja prejme človek. Poleg tega je naprava sposobna pridobiti spektralne informacije o energiji gama žarkov in jo uporabiti za naknadno identifikacijo radionuklidov. Naprava zazna tudi prisotnost nevtronov. Odporna je proti udarcem, lahko zdrži padec enega metra. Ko je enota nameščena na centralnem stojalu ob cesti (npr. na vojaški kontrolni točki), je konfigurirana v daljinsko vodenem upravljalniku na način, da ohranja prenos podatkov operaterju v okolici, saj lahko sproži zvočno, vizualno ali haptično opozorilno oko gama žarkov (povečana hitrost odmerka ali prostorska asimetrija), ki aktivira smerni indikator, usmerjen proti viru. Operater lahko vzame enoto s stojala in jo uporabi kot dlančnik, pristopi k navedeni osebi ali vozilu in določi natančno mikrolokacijo vira sevanja (GOIS, 2017).

AREX d.o.o.

Podjetje AREX d.o.o je pred desetletjema nastal iz družbe ISKRA PONS d.o.o, orodjarskega dela Iskre. Iz civilnega programa se je sčasoma preusmeril v vojaško industrijo. Družba večino izdelkov izvozi. S prodajnim programom strelivo ustvari več kot dve petini prihodkov, s prodajnim programom orožje pa dobrih 15 odstotkov. Več kot milijon evrov prodaje ustvari s kupci, ki imajo sedeže v Švici, ZDA, na Hrvaškem, v Belgiji in Sloveniji. V AREXU so namreč leta 2014 začeli serijsko proizvodnjo pištol REX ZERO 1. Z Ministrstvom za obrambo pa so novembra lani podpisali dogovor o preizkušanju novih pištol kalibra 9 milimetrov in avtomatskih pušk kalibra 7,62 milimetrov po metodologiji Nata (Al. Ma., 2017).

Podjetje AREX d.o.o je ponosno na svojo bogato tradicijo v proizvodnji vojaških izdelkov opreme in orožja. Svoje izdelke dobavljajo tako vojski kot tudi policiji, vendar so bili nekateri izdelki iz njihovega portfolia zasnovani za B2B trg. Večina izdelkov izhaja iz lastnih raziskav in razvoja. Odlikujejo jih inovativnost njihove skupine za raziskave in razvoj, ki poganja in ustvarja stalen razvoj, kar je izraženo tudi moto njihovega podjetja »Razvoj kot način življenja«. Ponujajo izdelke iz različnih kategorij: majhno kalibrsko manevrsko strelivo (do vključno 12,7 × 99 mm), ki služi za usposabljanje z orožjem. Plastično manevrsko strelivo je kot alternativa ostremu strelivu, saj nudi številne prednosti, zlasti manjšo težo krogel, manjšo obrabo in to, da

se strelivo ne more vizualno pomešati s pravim strelivom. Njihove stranke lahko izbirajo tudi med vadbenim strelivom različnih kalibrov (strelivo z gumijastimi krogli). Razvili so popolnoma novo strelivo za usposabljanje pod imenom MTA – Marker Training Ammunition. Strelivo bo na voljo v različnih kalibrih (GOIS, 2017).

V podjetju AREX d.o.o ponujajo izdelavo različnih komponent orožja v skladu s specifikacijami kupca. Temelji na dolgoletnih izkušnjah v proizvodnji kompleksa mehanskih delov za orožje. Razvili so tudi svoje orožje ob upoštevanju prednosti in pomanjkljivosti konkurenčnih izdelkov. Puška REX AKB 15, ki je trenutno na voljo samo v kalibru 7,62 × 39 mm, je bila zasnovana na osnovi široko uporabljene AK47 (Kalašnikov). Preizkušena platforma je bila nadgrajena z zložljivim in nastavljivim kopitom, sprednjim ročajem s Picatinny tirnicami za montažo taktičnih dodatkov (laserji, baterijske svetilke, ročaji itd.) in zgornjim monolitnim pokrovom s Picatinny tirnico za enostavno montažo različnih optičnih elementov in očala za nočni vid. Vojak lahko tako prilagodi puško svojim lastnim specifikacijam telesa in zahtevam glede na potrebe nalog (GOIS, 2017).

Šentjernejsko podjetje AREX d.o.o, ki izdeluje obrambne izdelke in lahko orožje in je v lasti češkega zasebnega sklada v Braziliji odpira svojo prvo podružnico v tujini. Podjetje je sicer v letu 2020 poslovalo pozitivno, a slabše, kot so načrtovali. Direktor Arexa in nekdanji lastnik Ivan Kralj, ki ni želel razkritih podrobnega poslovnega izida je dejal, da približno 150 kilometrov od brazilskega glavnega mesta Brasilia začenejo proizvodnjo. Izdelovali bodo pištole, in sicer predvsem za prodajo v Južni Ameriki. V Braziliji so že zaposlili deset ljudi. Njihovo število bo v mesecu dni zraslo na dvajset, načrtujejo pa nadaljnjo rast. Gre sicer za meddržavni projekt po obrambnem sporazumu med Slovenijo in Brazilijo, Kralj pa je omenjeni posel označil za velik uspeh Slovenije (STA, 2021).

Podjetje AREX d.o.o se pogovarja tudi o vzpostavitvi morebitnih podružnic v Aziji, Evropi in na Bližnjem vzhodu, s čimer sledijo novejši smernici, po kateri željo države čim več ustvariti na lastnih tleh in omejiti globalizacijo. Pri teh projektih bo šlo za vzpostavitev podružnic ali pa za prenos tehnologij, je pojasnil direktor. Opozoril je tudi, da so z novim letom na trg poslali nove modele pištol oz. novo generacijo modela pištole DELTA treh velikostih. Tem bosta sledila še dva nova modela pištol, pištola ZERO 2 in še manjša, žepna pištola, od nove ponudbe pa si obetajo nadaljnjo rast. Glede poslovnih izidov je dejal, da AREXOVI letni izidi nihajo in da je to posledica dodeljevanja obrambnih sredstev, ki jih imajo na voljo države, s katerimi sodelujejo in tamkajšnjega stanja. Težave imajo s potovanji, dobavo surovin in polizdelkov iz Italije in Španije. Prisotni so sicer na vseh celinah. Zaposlujejo približno 130 ljudi. Število teh složno povečujejo, ob nadaljnji rasti pa naj bi v prihodnjih nekaj letih zaposlovali približno 200 ljudi. Kader morajo sicer priučiti. Podjetje AREX d.o.o, ki nima civilnega programa, izdeluje predvsem obrambne jopiče, nahrbtnike, manevrsko in vadbeno strelivo, zaščitne maske in drugo obrambno opremo. Oprema je namenjena za

vojsko, policijo in varnostne službe. Podjetje izdeluje lahko orožje, kot so pištole in puške. Leta 2017 je prešel v last češkega zasebnega sklada RSBC oz. v ta namen ustanovljene družbe RSBC DEFENCE. Podjetje AREX d.o.o je sicer pred desetletjema nastal iz družbe ISKRA PONS d.o.o, orodjarskega dela ISKRE. Iz civilnega programa se je sčasoma preusmeril v vojaško industrijo. Večino izdelkov izvozi v tujino (STA, 2021).

ARMAS d.o.o.

Podjetje ARMAS d.o.o se ponaša z lastnim razvojem in proizvodnjo, ki temeljita na visoko izobraženem in izkušenem osebju, moderni opreми za razvoj izdelkov in tehnologij, kakovostno materialno bazo, ki so jo nadgradili z vrhunsko toplotno obdelavo in lastnim laboratorijem za neporušne preiskave in metrologijo, ki je akreditiran po mednarodnih standardih. Njihovo odličnost potrjujejo poleg standardov ISO 9001 in 14001 dolgoletno sodelovanje s Slovensko vojsko, domačimi raziskovalnimi ustanovami in številnimi tujimi in domačimi podjetji. Postati želijo mednarodno prepoznavno podjetje za razvoj, proizvodnjo, trženje in servisiranje specialne opreme in vozil za varnostno obrambne namene ter zaščito in reševanje. Želijo ohraniti in nadgrajevati dolgoletno tradicijo, znanja in reference na področju obrambne industrije. Na področju systemske integracije nudijo naslednje storitve: zasnovo, načrtovanje in analizo konfiguracije systemske integracije, izdelavo nadgrajenih integracij oklepnih vozil, preizkušanje integracije, skladne z AVTP in drugimi standardi, izobraževanje in podporo uporabniku (Armas, 2020).

Valuk 6 x 6 se trenutno proizvaja v dveh različicah, in sicer kot oklepno transportno in oklepno sanitetno vozilo po licenci podjetja STEYR-DAIMLER-PUCH SPEZIALFAHRZEUG AG & CO KG iz Avstrije. Vozilo je konstruirano po mednarodnih standardih. S pogonom na vseh šest koles, veliko mobilnostjo, okretnostjo in izjemno dobro uravnoteženostjo Valuk ponuja vrhunske zmogljivosti v vseh vozniških pogojih kot tudi pri bređenju vode do višine 1,2 m. Njegova nizka silhueta, visokokvalitetna oklepna pločevina in dobro preizkušen sistem zaščite zagotavljajo največjo možno zaščito za posadko. Valuk je lahko opremljen z različnimi oborožitvenimi sistemi do kal. 90 mm. Vozilo se je že velikokrat dokazalo v preizkušanjih zanesljivosti po vsem svetu (Armas, 2020).

Oklepno kolesno vozilo Krpan 8 x 8 je predstavnik nove generacije sodobnih kolesnih oklepniških vozil z 8 x 8 pogonom. Zaradi modularne konstrukcije vozila je v odvisnosti od bojnih nalog mogoče vozilo opremiti z različnimi oborožitvenimi sistemi do kal. 105 mm oziroma z minometom do 120 mm brez spreminjanja osnovne konstrukcije vozila. Krpan 8 x 8 je naslednji korak v napredovanju uspešnega vozila Valuk 6 x 6. Je spodbujevalec in motor slovenske obrambne industrije. Vse različice vozila Krpan (nekatero tudi amfibijske) si delijo enako osnovo in zato zmanjšajo stroške logistike in vzdrževanja. Povečane dimenzije vozila (glede na vozilo 6 x 6) in izboljšani

pogonski trakt zagotavljajo izjemno mobilnost na težkem terenu, kombinirano z velikim notranjim uporabnim prostorom in nosilnostjo. Kolesno oklepno vozilo Krpan 8 x 8 je v celoti izdelano v Sloveniji s pomočjo slovenskih in tujih partnerjev. Združuje več desetletno tradicijo izdelave vitalnih delov za oklepno in artilerijsko opremo ter slovensko znanje in izkušnje pri več kot desetletni proizvodnji Valuka 6 x 6 (Armas, 2020).

BIJOL d.o.o

Podjetje BIJOL d.o.o je podjetje z več kot 20 letno tradicijo zastopanja in prodaje produktov uglednih svetovnih podjetij, v zadnjih letih pa se trudijo njihovem prodajnemu programu dodajati čim več lastnih izdelkov. Pri nadgradnji, montaži in proizvodnji vseh produktov vlagajo veliko lastnega inženirskega in tehničnega znanja, kar jim omogoča, da svojim strankam prilagodijo izdelke, glede na njihove želje in potrebe. Njihovi kupci so mala in velika podjetja, obrtniki, javni zavodi in podjetja, skratka vsakdo, ki ima opravka z nakladanjem, razkladanjem in transportom kakršnega koli blaga. Sodelovanje s Slovensko vojsko se je začelo leta 2004, ko so na 48 tovornih vozil zmontirali kotalne prekucnike T20, podjetja PALFINGER. Ti služijo za nakladanje različnih vrst DIN kontejnerjev, NATO Platform (flytrack) ter, s pomočjo H-okvirja tudi ISO 20 kontejnerjev. Na tovornem vozilu je zmontirana tudi vitla (BWT10000), ki služi za izvleko tovornega vozila v neželenih situacijah, prav tako pa je možno z njim izvleči tudi drugo vozilo ali delovni stroj. Poleg kotalnih prekucnikov je podjetje BIJOL.d.o.o za potrebe Slovenske vojske dobavilo še hidravlična dvigala znamke PALFINGER ter optne viličarje znamke PALFINGER CRAYLER, ki služijo za nakladanje in razkladanje vojaške opreme (Bijol, 2020).

C. ASTRAL d.o.o

Podjetje C-ASTRAL d.o.o je ponudnik letalskih rešitev s sedežem v Ajdovščini v Sloveniji, "vozlišču" naprednega razvoja in integracije letalskih tehnologij v tem delu Srednje Evrope. Podjetje je vodilni igralec na svetovnem tržišču z uveljavljenim ugledom na področju proizvodnje majhnih brezpilotnih letalskih sistemov (Unmanned Aerial Systems – UAS) s fiksnim krilom, s posebnim poudarkom na visoki produktivnosti, vzdržljivosti, geodetskih izmerah iz zraka in drugem daljinskem zaznavanju. C-ASTRALOVE najpogostejše stranke so komercialnimi operaterji UAS, večja institucionalna omrežja, znanstveni uporabniki in vladni subjekti. Trenutno C-ASTRALOVI sistemi letijo pri šestih vladnih uporabnikih na štirih celinah; za zaščito sil, zaščito meja, nadzorom požarov in za daljinsko opazovanje. Uporablja jih tudi več kot 100 komercialnih in znanstvenih operaterjev po vsem svetu. V okviru C-ASTRALA delujeta multidisciplinarni laboratorij za programsko in strojno opremo za delo v aerodinamiki za integracijo sistemov in prototipna CAD-CAM delavnica za izdelavo in modeliranje kompozitnih materialov. Ustanovitelji podjetja C-ASTRAL so v letalskih in vesoljskih tehnologijah dejavni že od leta 1999 in so ves ta čas pionirji integriranih

rešitev pri izdelavi in uporabi brezpilotnih letalskih sistemov. C-ASTRALOVI sistemi zdaj letijo po vseh celinah, vključno z ekstremnimi okolji, kot so odprti kopi na velikih višinah, puščave, gore, Antarktika, Arktika in kmetijska zemljišča po celem svetu (C-Astral, 2020).

EM. TRONIC d.o.o

Podjetje EM.TRONIC d.o.o. deluje od leta 1996. V podjetju je zaposlenih 15 usposobljenih ljudi z ustreznimi izkušnjami. Podjetje deluje na področju razvoja, strojništva in elektrotehnike, avtomatizacije, proizvodnih procesov in opreme za JRKB zaščito. Registrirani so kot raziskovalna enota in kot inženirska organizacija. Imajo licenco za proizvodnjo in trgovanje z vojaškim orožjem in opremo. Pri izvajanju večjih projektov zaposlujejo raziskovalce iz Maribora in Univerze v Ljubljani, inštitute in preverjene podizvajalce. EM.TRONIC d.o.o. sodelujejo z mednarodnimi podjetji s posebnimi znanji in z vsemi potrebnimi certifikati (EM.TRONIC, 2020).

DAT – CON d.o.o

Podjetje DAT-CON d.o.o je ponudnik systemske integracije, namenske elektronike, specialne merilne opreme in multimedijske opreme. Ustanovljeno je bilo leta 1992. Sklepanje partnerstev z vodilnimi podjetji na področju termo vizije, optike, namerilnih naprav in komunikacijske opreme je podjetju odprlo nove razvojne poti. S specialno opremo je podjetje uspešno prodrlo na evropske trge z aktivnim sodelovanjem na mednarodnih tenderjih. Z odličnim in učinkovitim sistemom za nadzor državnih meja je oprema pomembno prispevala k doseganju standardov za vstop v Schengenski krog Sloveniji, Slovaški in Romuniji. Za vzdrževanje pravnega reda v državah in preprečevanju kriminalne dejavnosti so zgradili vrsto sistemov, ki jih uporabljajo kriminalistične ter, državne varnostne službe. Podjetje je pridobilo certifikat za kakovost ISO 9001 in certifikat za varovanje informacij ISO 27001. Svojo prednost vidijo v lastnem razvoju in lastni kapaciteti znanja. S spremljanjem dogajanj na trgu ter, s poslušom za kupca razvijajo nove proizvode ter, systemske rešitve, ki temeljijo na lastnem razvoju, prispevku institucij znanja ter, sugestij končnih uporabnikov (Moje delo, 2020).

GUARDIARIS d.o.o

Podjetje GUARDIARIS d.o.o je bil ustanovljen leta 2006. Osnovna dejavnost podjetja je razvoj in sorazvoj simulacijske programske opreme in mobilnih simulacijskih sistemov za usposabljanje za povečanje učinkovitosti usposabljanja in varnosti vojakov. Glavni edinstveni prodajni predlog podjetja GUARDIARIS d.o.o je zagotoviti najbolj obsežna in stroškovno učinkovita orodja za usposabljanje na trgu. Ključna razvojna in raziskovalna področja vključujejo 3D grafiko, navidezno resničnost, obdelavo in upodabljanje podatkov v realnem času, umetno inteligenco in programsko

inženirstvo. GUARDIARIS d.o.o je član tehnološke platforme NESSI in tesno sodeluje z različnimi inštituti in raziskovalnimi agencijami iz Slovenije. Vsi njihovi simulatorji so edinstveno zasnovani s strani izkušene ekipe inženirjev in so sestavljeni iz HW komponent, ki so "varuhirane", kar pomeni, da zahtevane računalniške komponente vključujejo kopije pravega orožja in jih združujejo skupaj z najsodobnejšimi tehnologijami (Epicos, 2020).

ISKRA d.o.o

Podjetje ISKRA d.o.o je svetovno priznan ponudnik inteligentnih industrij, rešitev in vrhunskih elektrotehničnih izdelkov. So visoko delujoče podjetje z dolgo inovativnostjo tradicije, širokim inženirskim znanjem in izkušnjami za najzahtevnejše industrijske projekte. Vedno so pripravljeni ponuditi najboljše sistemsko integrirane rešitve za optimizacijo vašega poslovanja. Že 70 let je Iskra največje središče znanja v Sloveniji, ki razvija enega najzahtevnejših projektov. Njihove rešitve lahko najdemo na vseh celinah sveta in običajno predstavljajo ključni gradnik sistema v različnih industrijah. Podjetje ISKRA d.o.o si bo še naprej prizadevalo za trajnostni razvoj in prispevalo k višji kakovosti življenja svojih zaposlenih in širši družbi. Nenehna rast prometa, čedalje večja cestna omrežja in večja raven storitev, zahtevata večjo varnost, boljši nadzor in učinkovitejše centraliziran nadzor prometa. Iskra zajema prometne rešitve, mestni promet avtomatizacija in avtocestnega prometa (GOIS, 2017).

Podjetje ISKRA d.o.o ponuja celovite industrijske rešitve (instrumenti, programski paketi in storitve) za pomoč energetskega sektorju, kjer dosežejo najbolj ambiciozne in zahtevne cilje. ISKRA tehnološke rešitve za energetski sektor so rezultat lastnega znanja. Njihov glavni cilj so telekomunikacijske rešitve v industriji in nacionalna infrastruktura. ISKRA oddelek za telekomunikacije je sestavljen iz štirih poslovnih področij: prenosni sistemi (mikrovalovni in optični prenos omrežja), IP omrežja (usmerjanje, preklapljanje in omrežje varnost), Power Line komunikacije (glas in podatki komunikacije prek visokonapetostnih daljnovodov), telekomunikacije v obrambi (GOIS, 2017).

ISKRATEL d.o.o

Podjetje ISKRATEL d.o.o je z več kot 70 leti izkušenj vodilni evropski ponudnik komunikacijskih rešitev za digitalno transformacijo telekomunikacij, transporta, javne varnosti in energetike. Z lastnimi razvojnimi in proizvodnimi centri, več kot 900 zaposlenimi in lokalno prisotnostjo v več kot 30 državah združujejo izkušnje in strokovnost z ustvarjalnostjo in inovativnostjo. Osredotočajo se na ustvarjanje najbolj naprednih integriranih rešitev za operaterje telekomunikacij, ponudnike storitev in za digitalizacijo transporta, javne varnosti in energetike. Stremijo k ustvarjanju vrednosti, zagotavljanju varnosti, večanju učinkovitosti in izboljševanju kakovosti življenja. Stalno povečujejo svoj globalni doseg, a se še vedno osredotočajo na lokalne

posebnosti in strankam zagotavljajo profesionalne storitve. Z lastno zanesljivostjo zagotavljajo uspeh svojim strankam in poslovnim partnerjem (Moje delo, 2020).

ISKRA PIO d.o.o

Družba ISKRA PIO d.o.o je bila ustanovljena leta 1991 po stečaju tedanjih UPOROV d.o.o. in pričela dejavnost z 18 zaposlenimi. Danes, po devetindvajsetih letih, so se razvili v podjetje s 128 redno zaposlenimi in nekaj pogodbenimi delavci. Podjetje je v letu 2001 združilo 10. obletnico obstoja s pridobitvijo certifikata kakovosti ISO 9001. V svojem inženiringu na podlagi dolgoletnih izkušenj in s sprotnim izobraževanjem ter, uvajanjem novosti nenehno razvijajo opremo za čisto in čistilno tehnologijo. Družba je v bistvu edini proizvajalec tovrstne opreme v Sloveniji, s katero enakovredno nastopajo tudi na tujem tržišču, ki mu je namenjenih 70 % proizvodnje tega programa. Poglavitni naročniki proizvodov so farmacevtska podjetja, medicinske ustanove, lekarne ter, raziskovalni inštituti doma in v tujini. Z intenzivnim zaposlovanjem visoko strokovnega tehničnega kadra v preteklih letih se vsako leto povečuje obseg proizvodnje in zvišuje nivo kakovosti izdelkov. V družbi Iskra Pio d.o.o. imajo organiziran tudi razvojni oddelek, v katerem je zaposlenih 30 inženirjev. V oddelku se ukvarjajo s projektiranjem opreme, razvijajo strojni del proizvodnje, konstruirajo stroje in naprave ter, jih tudi tehnološko obdelajo (Iskra Pio, 2020).

IZOP-K d.o.o

Podjetje IZOP-K d.o.o je po vsem svetu znano po odgovornosti, uspešnosti in zavzetosti. Posebnost podjetja IZOP-K-a d.o.o je, da v lastnih prostorih, ki predstavljajo storitve, skladiščijo in manipulirajo z eksplozivom, strelivom, orožjem in posebno proizvodnjo vojaških komponent za obrambno industrijo. Demilitarizacija in recikliranje običajnega streliva njihove izkušnje zajemajo vse, od streliva z osebnim orožjem, do večjih in bolj zapletenih predmetov, kot so tisti, ki vsebujejo beli fosfor, morske mine, pehotne mine, protitankovske mine in rakete. Skupino IZOP-K d.o.o sestavljajo inženirji in laboratorijski tehniki iz naslednjih področij: inženirji za proizvodnjo, uničevanje orožja, predelave nevarnih materialov, logistični inženirji, izdajanje zemljiških in čezmorskih logističnih storitev, ki so podprti z objekti, v katerih je mogoče shraniti 750 ton blaga tako paletizirano kot kontejnersko, trgovanje z eksplozivi, strelivom, vozili, orožjem. Čelade za vojaške namene so zasnovane, izdelane in preizkušene v skladu s standardi. Strogi pregledi glede surovin kot tudi proizvodnega procesa jamstva za vsako čelado, izpolnjevanje tehnične določitve kakovosti, ponovne odgovornosti in varnosti. Proizvodna deluje v skladu s standardi GMP in ISO, varne sobe, dobro opremljen laboratorij, daljinsko vodeni detektorji, preskusni objekt z visoko stopnjo varnosti in shramba, zavarovana v skladu z vojaškimi standardi (GOIS, 2017).

LITIA d.o.o

Je ena vodilnih evropskih proizvajalk specialnih prej iz naravnih in sintetičnih vlaken ter njihovih mešanic. Predilnica Litija postane državno podjetje zveznega pomena; njeno ime je Predilnica LITIA d.o.o v Litiji. So predilnica bombaža, specializirana za prstančno predenje prej iz dvo ali večkomponentnih mešanic različnih naravnih in umetnih vlaken. Predilnica LITIA je proizvajalec posebne preje iz naravnih in sintetičnih vlaken in njihovih mešanic, ustanovljen leta 1886. Skupaj s partnerji lahko ponudijo tudi visoko zmogljiva zaščitna oblačila, ki ščitijo ljudi (vojaki, gasilci, policisti) zaradi požara, urenin, slabih vremenskih razmer ali elektromagnetnih valov (GOIS, 2017).

MIL SISTEMIKA d.o.o

Podjetje MIL SISTEMIKA d.o.o razvija in prodaja komercialne izdelke s police na področju vojaškega poveljevanja in nadzora, komunikacij ter, izdelkov za usposabljanje in simulacijo. MIL SISTEMIKA d.o.o se osredotoča na vojaško proizvodnjo programske opreme SAR. Edinstvena prodajna točka je kakovost, vodenje izdelkov in odlična vrednost. MIL SISTEMIKA sodeluje z lokalnimi partnerji v obliki prodajnih poti in podpornih centrov za regionalne kupce. MIL SISTEMIKA se osredotoča na programsko opremo Command & Control, ki zajema vse ravni od posameznega vojaka do najvišje (načrtovane) ravni vojaške poveljniške strukture. Zajema integracijo senzorjev in orožja, sistem GIS za navigacijo in kartiranje, komunikacijske obleke in integrirana orodja za usposabljanje. Programska oprema MIL je zasnovana na resničnih nalogah in povratnih informacijah vojakov. Programska oprema MIL lahko ob pravilni uporabi deluje kot resnični množitelj sile. Poveljevanje in nadzor se nanašata na sposobnost vojaških poveljnikov za usmerjanje sil. Dodajanje sporočil v skupino odraža dejstvo, da so za to usklajevanje potrebna sporočila. V sodobni vojni so tudi računalniki ključna sestavina (MIL Sistemika, 2017).

PIPISTREL d.o.o

Podjetje PIPISTREL d.o.o je ustanovljeno leta 1987 v Ajdovščini kot prvi in edini zasebni proizvajalec zrakoplovov v Jugoslaviji. V letu 1992 se je podjetje prestrukturiralo v družbo z omejeno odgovornostjo, ime PIPISTREL pa se je ohranilo vse do danes. Do zgodnjih devetdesetih let je bilo proizvedenih več kot 500 motornih zmajev. Leta 1995 se je začel razvoj in proizvodnja lastnega motorno-jadralnega letala Sinus. V letu 2004 se je podjetje preselilo v nove prostore poleg letališča v Ajdovščini. Kolektiv podjetja PIPISTREL d.o.o. Ajdovščina šteje 80 ljudi. Proizvodnja je za nekatere modele zakupljena za dvanajst mesecev vnaprej. Do leta 2012 so proizvedli in prodali že več kot 1000 različnih zračnih plovil (Pipistrel, 2020).

Ajdovsko podjetje PIPISTREL d.o.o specialni enoti ameriške vojske že sedem let dobavlja letala za nadzor iz zraka. Delo za ameriško vojsko je ena največjih referenc pri potencialnih kupcih, ki sproži povpraševanje tudi drugje po svetu. Ameriškemu trgu so do zdaj dobavljali preko različnih agencij za istega kupca, to je ameriška vojska. Do zdaj so tja prodali nekaj ducatov takih letal (Dnevnik, 2020).

PREVENT&DELOZA d.o.o

Podjetje PREVENT&DELOZA d.o.o že od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja skrbi, da njihovi izdelki dosegajo najvišje standarde, brezhibno opravljajo svoje delo in se ravna po najnovejši modi. Začeli so z vrvicami in trakovi, danes utirajo pot med vodilnimi proizvajalci najbolj inovativne zaščitne opreme. Linija pametnih oblek Smartwear uteleša tisto, za kar si prizadevajo z njihovo FireCat blagovno znamko oblačil prihodnosti. Obleka s senzorji je njihova zadnja rešitev za delo v izjemno nevarnih okoljih. Vsebuje vgrajen senzor, alarm, plan prve pomoči in črno skrinjico. Obleka uporabnika tako opozarja na potencialno nevarnost in obvešča osrednjo bazo o stanju, s čimer zagotavlja kar najvarnejše pogoje za delo na nevarnem terenu. Kolekcija Sniper je prepoznavna po vrhunskem razmerju med najkvalitetnejšo balistično zaščito in dizajnom, ki zagotavlja neovirano gibanje po terenu v oteženih pogojih. Posebej pri vojaški liniji, ki predvideva uporabnika s težko bojno opremo, so materiale pozorno izbirali in moderne kroje na obleki prilagodili tako, da tega, ki jo nosi, kar najbolj razbremenijo, ne da zastavijo pomembno funkcijo balistične zaščite. Ker se vojaki srečujejo z delom v ekstremnih okoliščinah, dolgimi delavniki in povečanim stresom, so opremo obogatili z njihovim revolucionarnim hladilnim učinkom, da uporabniku zagotovijo čim bolj optimalne pogoje za delo (Sniper, 2020).

SEANTECH d.o.o

Podjetje SEAN TECH d.o.o je pravni naslednik podjetja GOSTOL – GOPAN d.o.o. podjetje za paleto procesne opreme z blagovno znamko Gostol in Gostolovim znanjem. Pravzaprav je SeanTech L.t.d. nekdanji oddelek procesne opreme podjetja GOSTOL – GOPAN z več kot šestdesetletno tradicijo in referencami v obrambni industriji in drugih. Specializirani so za najsodobnejše stroje za potrebe različnih industrij, kot so obrambna industrija, farmacevtska industrija, živilska industrija, livarne, obrati za proizvodnjo GRP cevi in druge. Njihovi stroji so izdelani po najvišjih standardih kakovosti in so zasnovani po meri kupca (Seantech, 2020).

SKYLAB d.o.o

Je vesoljsko tehnološko podjetje, ki ponuja miniaturizirane rešitve za obdelavo podatkov na vozilu in inovativen pristop k vesoljskemu inženirstvu. SKYLABS d.o.o se osredotoča predvsem na visokotehnološki razvoj prilagojenih rešitev, vključno z

razvojem strojne in programske opreme, odporne proti napakam, digitalno obdelavo signalov, sevanjem, ki je utrjeno z razvojem jedra IP, hitrim prototipiranjem in komunikacijo vesoljsko zemeljskega segmenta. So živahna skupina inženirjev elektrotehnike, računalništva in računalništva ter, znanstvenikov, ki zagotavljajo storitve in tehnološke rešitve za najzahtevnejše kopenske in vesoljske aplikacije. Z upoštevanjem najnovejših tehnoloških trendov ponujajo inovativne rešitve s proaktivnim in kreativnim pristopom k oblikovanju (Skylab, 2020).

TRIVALANTENE d.o.o

Zgodovina podjetja TRIVALANTENE d.o.o sega v leto 1965, ko so se v tedanjem kombinatu SVIT Kamnik začele izdelovati prve antene iz kompozitnih materialov (poliestrska oz. epoksidna smola, ojačana s steklenimi vlakni), v glavnem za potrebe tedanje JLA. V vsem tem času se je podjetje iz skromnih začetkov prelevilo v majhno, a dinamično podjetje s širokim proizvodnim in prodajnim programom anten, antenskih stebrov ter dodatne opreme za telekomunikacije. V letu 1975 se je podjetje SVIT reorganiziralo v dve podjetji, SVIT in TRIVAL, ki sta se v tem letu pridružila v podjetje DONIT Medvode, v začetku leta 1989 pa je TRIVAL postalo samostojno podjetje, kasneje organizirano v štiri profitne centre. Eden od teh profitnih centrov je bil TRIVAL PC ANTENE, ki je v letu 1993 v procesu privatizacije postalo samostojno podjetje. Danes ima podjetje TRIVALANTENE d.o.o v svojem proizvodnem oz. prodajnem programu preko 200 različnih tipov anten, antenskih stebrov in pribora. Podjetje se je v letu 1991 oz. še prej orientiralo tudi na civilno profesionalni trg, in to v glavnem na področje civilne mornarice, profesionalnih služb (ministrstva itd.), radioamaterjev, mobilnih komunikacij itd. TRIVAL ANTENE d.o.o je danes, ne glede na svojo velikost, eden od vodilnih svetovnih proizvajalcev anten in antenskih stebrov na področju HF, VHF in UHF radijskih sistemov. Več kot 95 % njihovih proizvodov prodajo na tujih trgih, naši proizvodi pa se nahajajo v več kot sedemdesetih državah sveta. Vsako leto izvozijo v približno 35 različnih držav po celem svetu. V podjetju so posebej ponosni na dejstvo, da so postali pomembni dobavitelji anten in antenskih stebrov za vodilne svetovne proizvajalce radijskih naprav, kot so Harris, Thales, Elbit, Aselsan, L-3 in mnogi drugi (Trivalantene Trg in reference, 2020).

UF PRO d.o.o

Preden so ustanovili UF PRO d.o.o, so bili poznani pod imenom našega podjetja, UNI&FORMA d.o.o. UNI&FORMA d.o.o je bila ustanovljena leta 1997 v Sloveniji z vizijo izdelovanja visoko zmogljivih taktičnih oblačil za večje organizacije. Kmalu za tem so začeli opremljati največje vladne organizacije v Sloveniji, kot so Slovenska vojska, policija, carina in mnoge ostale. S skoraj dvema desetletjema izkušenj s proizvodnjem oblačil za profesionalce so začeli delati z manjšimi policijskimi in vojaškimi enotami, ki so stopile v stik z njimi, zaradi večjih zahtev po kvalitetnih taktičnih oblačil. S temi projekti se je rodila ideja o UF PRO. Novi produkti koncepti,

inovativne tehnologije in nikoli prej uporabljene funkcije oblačil so kmalu okrepile njihovo navzočnost v visokotehnološkem vrhu industrije taktičnih oblačil. Danes so posebej ponosni in počaščeni, da specializirane policijske in vojaške enote, katerih življenja so odvisna od njihove opreme, izbirajo UF PRO. Samo najboljši materiali imajo mesto v najkvalitetnejših izdelkih. Zaradi tega uporabljajo samo vrhunske materiale od priznanih proizvajalcev in jih združujejo z inovativnimi tehnologijami, ki jih v veliki meri razvijajo sami (Uf Pro, 2020).

3.3 Sodelovanje vojaško obrambne industrije Slovenije z European Defence Agency (EDA)

Evropska obrambna agencija (EDA) je bila ustanovljena leta 2004 in pomaga 26 državam članicam (vse države EU razen Danske) razvijati vojaške vire. Spodbuja sodelovanje, daje pobude in uvaja rešitve za izboljšanje obrambnih zmogljivosti. Državam članicam, ki to želijo, pomaga vzpostavljati skupne obrambne zmogljivosti. Agencija ima ključno vlogo pri razvijanju zmogljivosti, na katerih sloni skupna varnostna in obrambna politika Evropske unije. Evropska obrambna agencija s sedežem v Bruslju ima približno 140 zaposlenih in deluje pod vodstvom Federice Mogherini, visoke predstavnice Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko in podpredsednice Evropske komisije. Omogoča sodelovanje in povezuje ministrstva za obrambo tistih držav članic, ki so pripravljene sodelovati v skupnih projektih obrambnih zmogljivosti. Agencija je „vozlišče“ evropskega obrambnega sodelovanja (EDA, 2020).

Agencija si prizadeva okrepiti evropsko obrambno industrijo, ter ima vlogo povezovalca oziroma stičišča deležnikov držav članic na področju obrambe in politik EU, ki zadevajo obrambo. Vloga EDA in države članice se prizadevajo za izboljšanje obrambnih zmogljivosti Unije na področju kriznega upravljanja ter ohranja SVOP. Evropsko obrambno agencijo vodi visoki predstavnik za zunanje zadeve in varnostno politiko. Agencija ima tri glavne vloge:

- Je pomemben medvladni instrument za prednostno razvrščanje na ravni EU pri podpori razvijanju zmogljivosti.
- Prednostni forum za sodelovanje in struktura za podporo upravljanju na ravni EU, da se sodelujoče države članice vključijo v dejavnosti razvoja tehnologije in zmogljivosti.
- Osrednji izvajalec dejavnosti v zvezi z obrambo, ki jih financira EU (EDA, 2020).

Vloga Evropskega parlamenta v SVOP je omejena. Pri njem deluje poseben pododbor za varnost in obrambo, potekajo pa tudi redna posvetovanja o glavnih vidikih in temeljnih usmeritvah SVOP. Evropski parlament redno ocenjuje napredek SVOP in lahko Svetu ali visokemu predstavniku za zunanje zadeve in varnostno politiko predloži priporočila. Evropski parlament, kot zakonodajalec nadzira programe,

ki se financirajo iz proračuna EU in se nanašajo na obrambno zmogljivost in raziskave na tem področju, kot je na primer predlagani Evropski obrambni sklad, vendar je njegov vpliv v zgodnjih fazah procesa obrambnega načrtovanja EU omejen na Revizijske pravice Evropskega računskega sodišča, ki so večinoma povezane z viri financiranja različnih sestavnih delov SVOP. Sodišče nima pooblastil za revizijo vojaških operacij SVOP. Enako velja za EDA, njene financirane projekte in operativne odhodke SVOP, ki jih plačujejo države članice. Te revidirajo posebni kolegiji revizorjev. Nasprotno pa se za projekte v zvezi z obrambo, financirane iz proračuna EU, izvajajo revizije, ki jih opravlja Sodišče. Obrambni ministri so maja 2017 podprli zaključke in priporočila iz dolgoročnega pregleda EDA ter s tem okrepili vlogo agencije (Evropska obramba 2019, 13).

Zato je Evropska obrambna agencija EDA takoj po nastanku pred petnajstimi leti spodbudila procese za postopno odpiranje nacionalnih trgov obrambnih proizvodov in storitev ter, večje povezovanje nacionalnih obrambnih industrij EU. Temu je sledilo postopno odpiranje nacionalnih trgov EU za proizvode in storitve na področju obrambe. Gre za počasen proces, saj je povezan z različnimi nacionalnimi gospodarskimi in obrambnimi interesi. EDA se ga je lotila previdno, s spodbujanjem mednarodno odprtih tenderjev za nacionalne nakupe vojaške opreme in oblikovanja EU smernic za proti dobave, sprejete 2008 (The Code of Conduct on Offsets 2008). Sprejeta je bila tudi Direktiva 2009/81/ES o oddaji naročil na področju obrambe in varnosti, ki je praktično čez noč ukinila proti dobave. Temu so nasprotovale asociacije obrambnih industrij dvanajstih manjših držav in leta 2010 so prek Ede na EC naslovili zahtevo za ohranitev proti dobav, a so bili neuspešni. Žal tudi doma v Sloveniji niso bili deležni podpore (GOIS, 2020 Zbornik - 25).

4 PRIMERJALNI MODEL VOJAŠKO OBRAMBNE INDUSTRIJE

V Evropski uniji, je na področju obrambne industrije strukturno sodelovanje na področju obrambe oziroma PESCO (angl. Permanent Structured Cooperation), opredeljeno v pogodbi o delovanju EU ter, v Evropskem obrambnem skladu, ki spodbuja konkurenčnost, učinkovitost in inovacije evropske obrambne industrije. Hkrati krepi sodelovanje med podjetji obrambne industrije in znanstvenimi ustanovami ter med državami članic EU. Evropska obrambna agencija državam članicam pomaga, da se pri določanju prednostnih nalog EU bolj osredotočijo na razvoj obrambne zmogljivosti in obrambnih raziskav, ki jih bo obravnavala Evropska komisija. Evropska unija je v obdobju 2017–2020 za vse projekte EU na področju raziskav in razvoja namenila 90 milijonov evrov. V sklepni fazi je izbor projektov s področja obrambnih raziskav v skupnem znesku 500 milijonov evrov. Te projekte v

celoti financira EU. Pri tem so uspešni tudi slovenski konzorciji podjetij in znanstveno raziskovalnih ustanov (GOV.SI, 2020).

Slovenska obrambna industrija so podjetja in inštituti, ki so aktivni na obrambnem področju in zajemajo vse zmogljivosti za učinkovito delovanje. V Republiki Sloveniji so najaktivnejša podjetja in inštituti obrambne industrije združeni v Gospodarskem interesnem združenju Grozd obrambne industrije Slovenije g.i.z. (v nadaljevanju: GIZ GOIS). Po podatkih GIZ GOIS se v zadnjih letih slovenska obrambna industrija ponovno krepi, saj število podjetij, vključenih v GIZ GOIS, narašča. Delujejo predvsem na tujih trgih (ZDA, Nemčija, Avstrija, Bosna in Hercegovina, Srbija itd.), saj je slovenski trg zelo majhen tako zaradi velikosti Slovenije kot zaradi zelo nizkega obsega slovenskih nabav za potrebe obrambe. Skupni letni promet slovenskih podjetij, ki delujejo na obrambnem področju znaša preko 300 milijonov evrov, kjer izvoz predstavlja 80 %, pri čemer je obseg izvoza izključno obrambnih proizvodov v letu 2017 znašal 22,8 milijona evrov. Podjetja so zelo različna. V GIZ GOIS imajo tudi nekaj t. i. dobaviteljev komponent in sklopov, ki svoje izdelke nudijo dobaviteljem v dobavnih verigah, povezanih z obrambo. NATO in EU zahtevata na področju obrambe izključno izdelke in storitve na najvišjem tehnološkem nivoju, za kar so potrebna visoka razvojna vlaganja. Ob rasti deležev državnih proračunov za obrambo članic NATA in EU se odpirajo večje možnosti za vključevanje slovenskih podjetij na trge obrambe, kjer imamo kot članica Nata in EU določene privilegije, zato jih velja izkoristiti, saj bomo v nasprotnem primeru le kupci izdelkov z visokimi dodanimi vrednostmi, ne pa tudi njihovi dobavitelji (GOV.SI, 2018).

4.1 Slovenska vojaško obrambna industrija za potrebe Slovenske vojske

Prioriteta razvoja zmogljivosti ostaja vzpostavitev mehanizirane pehote z elementi bojne podpore in zagotovitve bojnega delovanja, ki bo jedro bojnih zmogljivosti Slovenske vojske. Razvoj bojnih zmogljivosti Slovenske vojske se spoprijema s tveganji in izzivi predvsem na področju kadrovskega vira in finančnih sredstev za nakup glavne opreme, pa tudi pri zamikih pri njeni nabavi. Odločitev Vlade RS o začasni odložitvi nakupa bojnih kolesnih vozil (BKV) 8 x 8 za vzpostavitev SrBBSk je bistveno zamaknila načrtovano dinamiko opremljanja SrBBSk. Opremljanje SV je potekalo skladno z načrti opremljanja in dodeljenimi finančnimi sredstvi. Leta 2019 so bili realizirani projekti nakupa gradbene mehanizacije za inženirske enote SV, nakupa mehanizacije za vzdrževanje skladiščnih in vojaških površin ter, nakupa mehanizacije za vzdrževanje letaliških površin na letališču Cerklje ob Krki (GOV. SI, 2020).

Kupljeni so bili štirje avtobusi za prevoz oseb, skupaj 98 terenskih vozil v različnih izvedbah, 16 kombiniranih vozil za prevoz hrane in eno robotsko manipulacijsko vozilo. Realiziran je bil načrtovan nakup pehotne optoelektronske opreme za

opazovanje in namerjanje (laserski označevalci ciljev, laserski daljinomeri, večnamenske opazovalne postaje optični merki). Izvedeni so bili nadgradnja opreme strelišč Bloška Polica, Bač in Škrilj, nadgradnja vadbenega sistema SSTD in nakup robotskih tarč. Za podporo usposabljanju je bil pridobljen nov trenažer za usposabljanje na protiolepkih orožjih. Po sporazumu z vlado ZDA je bil financiran nakup oborožitve 38 lahkih kolesnih oklepkih vozil 4 x 4, kontejnerskega sistema za urjenje boja v naselju, dokup treh LKOV 4 x 4 HMMWV ter kompleta za urjenje delovanja proti eksplozivnim napravam (GOV.SI, 2020).

Na področju informacijske in komunikacijske tehnologije so prenovili glavne systemske gradnike KIS s poudarkom na strežniški infrastrukturi in sistemu arhiviranja podatkov. Tako so povečali zmogljivosti in zanesljivost delovanja računalniške, programske in strojne opreme. Nadgradili so vojaške poslovne sisteme, skladno z zahtevami procesov dela v Slovenski vojski. Na področju telekomunikacijske opreme so optimizirali prenosne zmogljivosti in podatkovno komunikacijsko omrežje znotraj komunikacijske informacijske hrbtenice MO oziroma SV. Zamenjali so del zastarelih profesionalnih radijskih naprav v sistemih, ki jih uporabljajo za opravljanje vsakodnevnih operativnih nalog. Z nakupom sistema za sledenje radijskim napravam v teh sistemih so izboljšali zavedanje o situaciji pri sledenju vojaškim konvojem na nacionalnem ozemlju (GOV. SI, 2020).

Kljub vlaganju v Slovensko vojsko in višanju obrambnih izdatkov naklonjenih vladi se Sloveniji ni uspelo ločiti od najbolj problematičnih članic zveze NATO, ki najbolj počasi uresničujejo sprejete zaveze. Najnovejši podatki zveze NATO glede obrambnih izdatkov kažejo, da je devetindvajseterica že lani prebila psihološko mejo 1000 milijard dolarjev, namenjenih za obrambo. Glede na delež bruto domačega proizvoda (BDP) je Slovenija v družbi držav znova prikovana na rep razpredelnice, z 1,2 odstotka BDP. Na vrhunskem zasedanju držav članic zveze NATO leta 2014 se je tudi Slovenija zavezala, da bo srednjeročno za obrambne zadeve namenila 2 odstotka BDP. Nekaterim državam je to zavezo uspelo izpolniti, saj se je število držav, ki so ta cilj izpolnile, dvignilo s tri na deset. Še slabša, čisto na dnu, pa je Slovenija pri zavezi, da petino obrambnega proračuna nameni za naložbe v nove zmogljivosti. Omenjenega cilja ne izpolnjuje trinajst zaveznic, Slovenija pa je z 8,7 odstotka obrambnih sredstev, ki jih namenja za obrambne investicije na zadnjem mestu. Vladni načrt je, da s sprejetjem zakona o obrambnih investicijah, ki je v parlamentarni proceduri, Slovenija na tej postavki izboljša svoj položaj (Šlebir, 2020).

Na prvi pogled je zakon o zagotavljanju sredstev za investicije v Slovenski vojski (SV) v letih 2021–2026 v višini 780 milijonov evrov pravi korak v smer izpolnjevanja zavez, ki jih je Slovenija dala svojim zaveznikom. Takšen zakon se lahko v državnem zboru sprejme, ampak to ne pomeni ničesar. Proračun se sprejema za vsako leto posebej, kar pomeni, da ni zagotovila, da bo Slovenska vojska zares dobila obljubljene milijone

evrov. Vsak proračun, ki ga sprejme državni zbor, lahko povozi tudi rebalans (Šlebir, 2020).

Po ministrovih besedah je poudarek, da sta obstoj in nadaljnji razvoj obrambne industrije za Republiko Slovenijo ključnega pomena tako z vidika nacionalne kot z vidika kolektivne obrambe. Izpostavljene so bile tri glavne vsebine, in sicer:

- predlog novega Zakona o zagotavljanju sredstev za investicije v Slovenski vojski v letih 2021–2026,
- ključne smernice in odločitve ter s tem priložnosti za slovensko obrambno industrijo, sprejete v Evropski uniji, na področju obrambne industrije,
- pomen zakonodaje na področju proizvodnje in prometa z obrambnimi proizvodi in s tem povezano pobudo Banki Slovenije, Združenju slovenskih bank in komercialnim bankam za sodelovanje v procesu poslovanja s slovensko obrambno industrijo (GOV.SI, 2020).

Glede predloga novega Zakona o zagotavljanju sredstev za investicije v Slovenski vojski v letih 2021–2026 je obrambni minister povedal, da predvideva 780 milijonov evrov za investicije, ki bodo omogočile, da Slovenska vojska dolgoročno preživi. Predlog zakona je bil potrjen v dveh obravnavah v Državnem zboru, zdaj čaka na tretjo obravnavo v plenarni sestavi parlamenta. Minister je poudaril, da želijo v zakon vključiti tudi slovensko obrambno industrijo. Izpostavil je 6. člen predloga zakona, ki Ministrstvu za obrambo nalaga, da gospodarskim subjektom s sedežem v naši državi enkrat letno, v okviru Grozda obrambne industrije Slovenije, organizira predstavitev investicij, določenih z letnim načrtom, ki ga sprejme vlada. To bo gospodarskim subjektom omogočilo boljše predvidevanje tržnega razvoja ter morebitno sodelovanje v investicijskih projektih in naročilih (GOV.SI, 2020).

4.2 Slovenska vojaško obrambna industrija za potrebe tujih oboroženih sil

Slovenija je lani izvozila več orožja in vojaške opreme kot v kateremkoli letu v zadnjih dveh desetletjih v vrednosti dobrih 17 milijonov dolarjev. V dobrega četrta stoletja obstoja slovenske države so več orožja izvozili le v letih 1993 (za dobrih 21 milijonov dolarjev) in 1994 (za dobrih 17 milijonov dolarjev). Lanska orožarska trgovina je poskočila za skoraj šest milijonov evrov glede na leto 2015. V največji vrednosti, za 4,4 milijona evrov, so orožje izvozili v Oman, in sicer strelivo in naprave za nastavljanje vžigalnikov in posebej zanje zasnovane komponente. Oman je tako imenovani zalivski sultanat. V zadnjih petih letih je slovenska orožarska industrija ob blagoslovu vlade trgovala tudi s Kuvajtom, Egiptom, Savdsko Arabijo in Izraelom, ki je reden odjemalec slovenske orožarske proizvodnje (Božič, 2017).

Slovenski ponudniki proizvodov in storitev na področju obrambe, varnosti in zaščite so povezani v gospodarsko združenje Grozd obrambne industrije Slovenije. Na tujih

trgih se predstavljajo s skupnim katalogom, v katerem strankam ponujajo najrazličnejše izdelke in storitve, od opreme za vojake, orožja, delov orožja, streliva, brezpilotnih letal, telekomunikacijskih sistemov do programske opreme, razvoja, modeliranja in logističnih sistemov. Kot so zapisali, pomeni izvoz skoraj 80 odstotkov njihovih prihodkov. Ob tem poudarjajo, da so pri proizvodnji orožja in opreme njihovo glavno vodilo standardi zveze Nato (Kolednik, 2017).

Republika Slovenija je zaradi zagotavljanja kolektivne varnosti, boja proti terorizmu in zagotavljanja miru dolžna izvajati nadzor nad prometom z določenimi vrstami blaga, med katere spada tudi nadzor nad proizvodnjo in prometom z vojaškim orožjem in opremo ter drugimi obrambnimi proizvodi. Trgovanje z orožjem in vojaško opremo regulirajo slovenska zakonodaja in drugi podzakonski akti. Kdor želi proizvajati ali prodajati vojaško opremo ali orožje, mora tako pridobiti vrsto soglasij in dovoljenj. Zakon o obrambi med drugim določa:

- Vojaško orožje in opremo lahko prodaja, izvaža ali uvaža ter opravlja posle posredovanja s tem blagom le gospodarska družba, zavod ali druga organizacija, ki pridobi dovoljenje ministrstva.
- Za vsak izvoz, uvoz ali tranzit vojaškega orožja in opreme čez državno ozemlje je potrebno predhodno dovoljenje ministrstva, če ni drugače določeno z mednarodno pogodbo.
- Kdor želi proizvajati vojaško orožje ali opremo, mora poleg izpolnjevanja pogojev, določenih s splošnimi predpisi, predhodno pridobiti soglasje ministrstva.

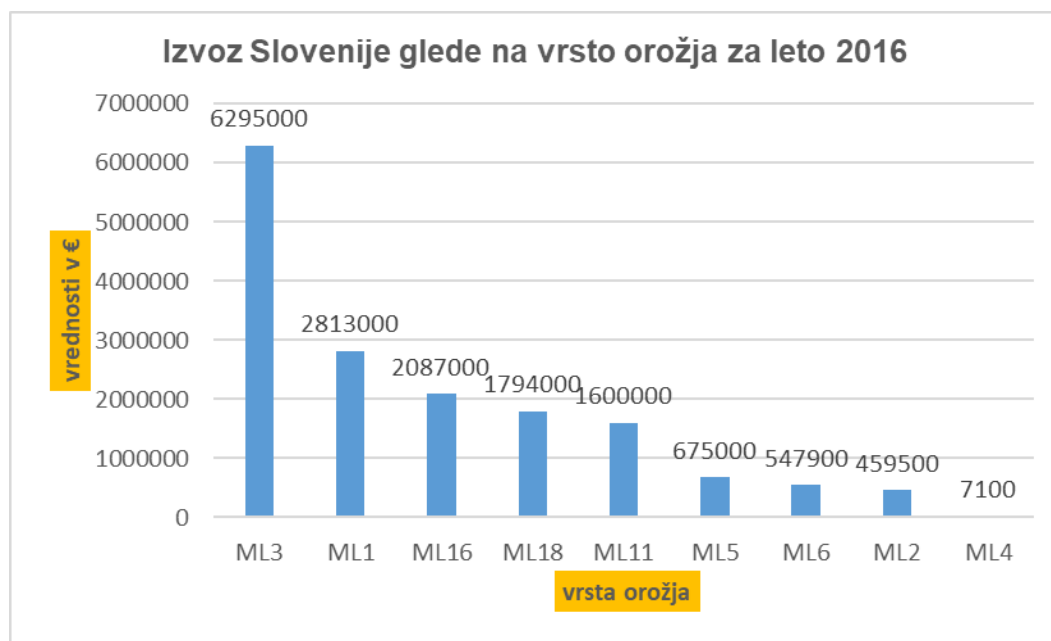
Kot je razvidno s spodnje infografike, je Slovenija lani izvozila največ orožja in vojaške opreme v zadnjih 16 letih. Rast vrednosti izvoza je bila na letni ravni 53-odstotna. Ob tem se je rast izvoza v Avstrijo povečala kar za 1.242 odstotkov (Kolednik, 2017).

Diagram 1: Prikazuje uvoz in izvoz orožja in vojaške opreme po letih in vrednosti v (mio. €)
(Vir: Kolednik, 2017)

Diagram 2: Prikazuje kam in česa smo največ izvozili v letu 2016
(Vir, Kolednik, 2017)

*Diagram 3: Prikazuje izvoz glede Na vrsto orožja v letu 2016
(Vir, Kolednik, 2017)*

ML1 – Gladkocevno orožje kalibra do 20 mm, drugo orožje in avtomatsko orožje kalibra 12,7 mm (kalibra 0,50 palca) ali manjšega kalibra in dodatki in posebej zanje zasnovane komponente.

ML2 – Gladkocevno orožje kalibra najmanj 20 mm, drugo orožje in oborožitev kalibra nad 12,7 mm (kalibra 0,50 palca), metalci in dodatki in posebej zanje zasnovane komponente.

ML3 – Strelivo in naprave za nastavljanje vžigalnikov in posebej zanje zasnovane komponente.

ML4 – Bombe, torpedi, rakete, vodeni izstrelki, druga eksplozivna telesa in polnjenja ter z njimi povezana oprema in dodatki in posebej zanje zasnovane komponente.

ML5 – Naprave za vodenje ognja in z njimi povezana oprema za alarmiranje in opozarjanje ter s tem povezani sistemi, oprema za testiranje in uravnavanje ter protiukrepe, posebej zasnovani za vojaško uporabo, ter posebej zanje zasnovane komponente in dodatki.

ML6 – Kopenska vozila in njihove komponente.

ML11 – Elektronska oprema in posebej zanjo zasnovane komponente, ki niso navedene nikjer drugje na seznamu vojaškega blaga EU.

ML16 – Kovani, liti in drugi nedokončani proizvodi, posebej zasnovani za katerega od proizvodov, navedenih v ML1 do ML4, ML6, ML9, ML10, ML12 ali ML19.

ML18 – Proizvodna oprema in sestavni deli (Kolednik, 2017).

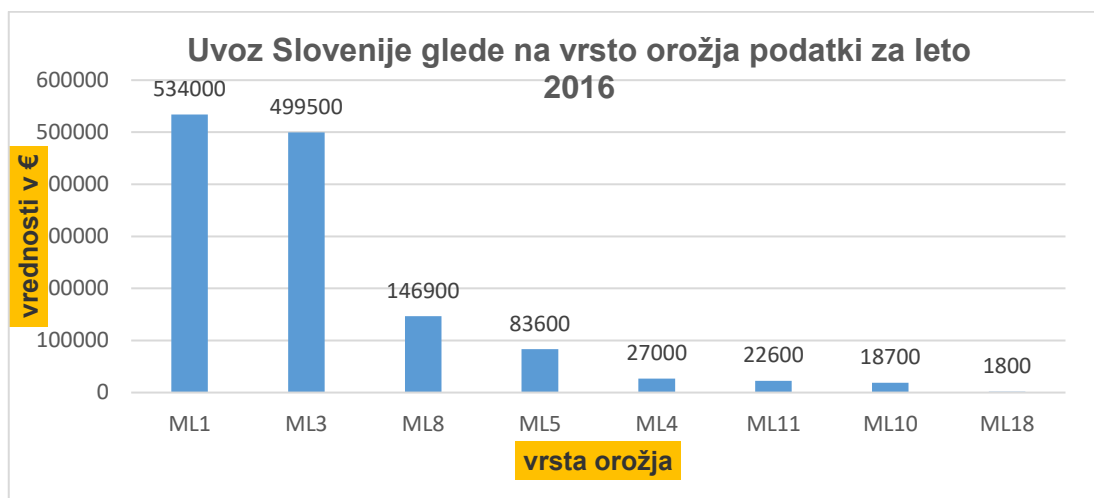

Diagram 4: Prikazuje uvoz glede Na vrsto orožja v letu 2016 (Vir, Kolednik, 2017)

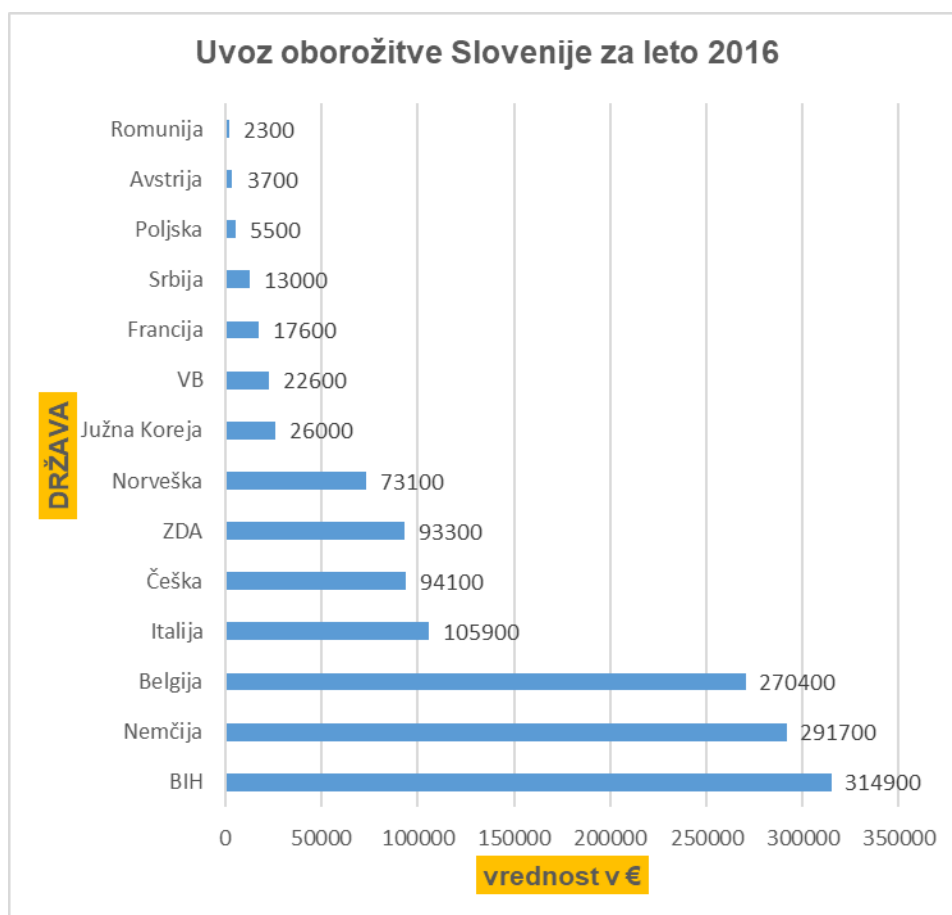

Diagram 5: Prikazuje uvoz glede na državo izvora v letu 2016 (Vir, Kolednik, 2017)

ML1 – Gladkocevno orožje kalibra do 20 mm, drugo orožje in avtomatsko orožje kalibra 12,7 mm (kalibra 0,50 palca) ali manjšega kalibra in dodatki in posebej zanje zasnovane komponente.

ML3 – Strelivo in naprave za nastavljanje vžigalnikov in posebej zanje zasnovane komponente.

ML4 – Bombe, torpedi, rakete, vodeni izstrelki, druga eksplozivna telesa in polnjenja ter z njimi povezana oprema in dodatki in posebej zanje zasnovane komponente.

ML5 – Naprave za vodenje ognja in z njimi povezana oprema za alarmiranje in opozarjanje ter s tem povezani sistemi, oprema za testiranje in uravnavanje ter protiukrepe, posebej zasnovani za vojaško uporabo, ter posebej zanje zasnovane komponente in dodatki.

ML8 – 'Energetski materiali' in pripadajoče snovi.

ML10 – 'Zrakoplovi', zračna plovila, zasnovana po načelu 'lažje od zraka', zračna plovila brez posadke, motorji in oprema za 'zrakoplove', pripadajoča oprema in komponente, posebej zasnovani ali prirejeni za vojaške namene.

ML11 – Elektronska oprema in posebej zanjo zasnovane komponente, ki niso navedene nikjer drugje na seznamu vojaškega blaga EU.

ML18 – Proizvodna oprema in sestavni deli (Kolednik, 2017).

5 ZAKLJUČEK

Slovenska obrambna industrija je v devetdesetih letih doživela razpad na obrambnem področju, obenem pa je prišlo do embarga pomembnih trgov, kar se je poznalo na poslovanju. Podjetja so svoje dejavnosti usmerjale na civilne programe, danes pa skušajo po vseh ekonomskih načelih preusmeriti v vojaški del. Dejavnost kot takšna, na obrambnem področju v devetdesetih ni namenila veliko, saj se je veliko podjetij rekonstruiralo oziroma je šlo v stečaj. V Sloveniji nimamo prave obrambne industrije, saj podjetja ne izkoriščajo dovolj možnosti, večji del vojaške opreme in orožja se dobavlja s tujih trgov. Proti dobave so le ena od možnosti za prodor na tuje trge, obenem pa so zaščitene pred popolno odvisnostjo od dobaviteljev iz držav z močnejšo in predvsem večjo obrambno industrijo. Razlog, zakaj se podjetja ne odločajo za tak način poslovanja, je verjetno v nepoznavanju delovanja sistema proti dobav in znižanju proizvodnje in tržne učinkovitosti. V zadnjih nekaj letih je nastalo nekaj majhnih podjetij, nekatera izhajajo iz prejšnjih, ki so se rekonstruirala ali preimenovala. Na slovenskem trgu so dokaj uspešna, s tem posledično vse svoje cilje usmerjajo na zunanji trg. Kljub temu da je slovenski trg premajhen, nekaj proizvajalec še vztraja, obrambnega razvoja in izključno vojaške industrije pa nimamo več. Nenehno nastajajo težave pri dobavi vojaške opreme in orožja v slovensko vojsko. Slovenska vojska je po osamosvojitvi bila deležna na neki način zapuščine od nekdanje Jugoslavije, vendar je z leti začela postopno upadati. Opremljanje Slovenske vojske v devetdesetih je bilo precej počasno in minimalno. Potrebna so bila vlaganja v podjetja, določiti je bilo treba smernice razvoja, na kakšen način bo

treba slovensko vojsko opremiti. Takrat največji podjetji sta bili TAM d.o.o, ki je zaradi zmanjšanega obsega propadel in na drugi strani obrat na Ravnah na Koroškem, ki je bil velik proizvajalec in inovator. S časom je razvoj na obrambno vojaškem področju začel slediti tujim trgov. Nastala so številna manjša podjetja, ki vsaka zase prispevajo svoj delež v Slovensko vojsko. Največji med njimi so podjetje AREX d.o.o, podjetje STO Ravne d.o.o, podjetje ALPINA d.o.o. ter UF PRO. V Sloveniji je bilo ustanovljeno društvo GOIS, ki pripomore k boljšemu prepoznavanju podjetij tako doma kot v tujini. Slovenska vojska se v teh zadnjih letih počasi opremlja, vendar ne zadostno. Ključno pridobivanje opreme za Slovensko vojsko je bilo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev omejeno na obnavljanje le-te. Učinkovite vojske ni mogoče oblikovati na kratek rok in ob desetletju krčenja obrambnih izdatkov, ob nekonkurenčnosti poklica, nedokončani profesionalizaciji, smo zaostajali. V dober namen Slovenske vojske je potrebno nujno posodabljanje opreme in oborožitve s poudarkom na novih tehnologijah, inovacijah in sodobnih trendih. Pomanjkanje bojne tehnike in opreme negativno vpliva na izvajanje določenih nalog predvsem v mednarodnih operacijah. Vojaška oprema in oborožitev sta v večji meri iztrošeni za operativno uporabo. V zadnjih letih ni bil uveden noben oborožitveni sistem, s katerim bi se povečala ognjena moč Slovenske vojske. Upoštevati je treba, da so zastarela tudi skladišča in objekti, saj v veliki meri ne ustrezajo zdravstvenim zahtevam oziroma standardom. Za obstoj na obrambnem področju bo potrebno vložiti milijonsko investicijo v prihodnjih nekaj letih, da se bo zagotovil standard doma in v zavezništvu. Pomembno je, da se bodo podjetja morala povezovati več z večjimi obrambnimi industrijami v svetu. Več se bodo morala vključevati v natečaje in razpise tujih proizvajalcev. Treba bo spodbujati izvoz, razvoj oziroma inovacije na slovenskem vojaško obrambnem področju predvsem zaradi konkurence tujega trga. Vsekakor je treba izkoristiti prednosti na trgu, znanje, inovacije, tehnologijo in potem to znanje uporabiti na izdelkih za vojaško rabo in si s tem izboljšati konkurenčnost. V obrambno industrijo bo treba vlagati veliko truda, poiskati skupen interes in zadosten kapital, da se ohrani njen obstoj doma in v tujini, ter posledično ohranitev delovanja Slovenske vojske.

6 LITERATURA IN VIRI

About us company Skylabs d.o.o, (2020). Pridobljeno 17. 11. 2020 z naslova <https://www.skylabs.si/about-us/>.

Al.Ma. (2017), RTV SLO MMC Arex, največje slovensko orožarsko podjetje, prodali Čehom. Pridobljeno 23. 1. 2021 z naslova <https://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/arex-najvecje-slovensko-orozarsko-podjetje-prodali-cehom/440379>.

Armas d.o.o, (2020). Pridobljeno 17. 10. 2020 z naslova <http://www.arms.si/index.php/sl/o-podjetju>.

Bijol d.o.o, (2020) . Pridobljeno 16. 10. 2020 z naslova <http://www.bijol.si/o-podjetju> in <http://www.bijol.si/vojska>.

Božič, K. (2017). VEČER – Države, s katerimi posluje slovenska orožarska industrija, Pridobljeno 15.12.2020 z naslova <https://www.vecer.com/v-soboto/drzave-s-katerimi-posluje-slovenska-orozarska-industrija-6254526>.

Bukovec, T. (2005) Dnevnik, (2005). Pridobljeno 17. 9. 2020 z naslova <https://www.dnevnik.si/151510>.

C-Astral d.o.o, (2020) Pridobljeno 22. 10. 2020 z naslova <https://www.c-astral.com/sl/o-podjetju>.

Dnevnik (2020). Pipistrel izdeluje letala tudi za Ameriško vojsko Dnevnik 2020, Pridobljeno 13. 11. 2020 z naslova <https://www.dnevnik.si/1042930731>.

Državni zbor Republika Slovenija (1998), Skupna seja državnega zbora Republike Slovenije za obrambo (1998). Pridobljeno 12. 10. 2020 z naslova <http://www.dzrs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=II&type=magdt&uid=DF846DA819639905C12566B40040E59F>

Državni zbor, (2020). GOV.SI (2020) Republika Slovenija: Pridobljeno 6. 10. 2020 z naslova <https://www.gov.si/iskanje/?q=predlog+za+zagotavljanje+sredstev+slovenske+vojske>.

Em.tronic d.o.o, (2020). Pridobljeno 22. 10. 2020 z naslova <http://www.em-tronic.si>.

Epicos.com, (2020). Pridobljeno 8. 11. 2020 z naslova <https://www.epicos.com/company/13753/guardiaris-doo>.

Evropska Unija, (2020). Evropska obrambna agencija (EDA) 2020 Pridobljeno 27. 11. 2020 z naslova https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eda_sl

Fotona. (2019) Fotona choose perfection, About Fotona. Pridobljeno 24. 11. 2021 z naslova <https://www.fotona.com/en/about-us/>.

GIZ GOIS. (2020). Slovenian defense producte, Katalog (2020), Grozd obrambne industrije Slovenije 2020, Pridobljeno 24. 9. 2020 z naslova <https://giz-gois.gzs.si/>.

Global security .org, (2012). Slovenian defense industry (2012). Pridobljeno 21. 9. 2020 z naslova <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/si-industry.htm>.

GOIS, (2020). Zbornik, 70 let zveze NATO in 15 let članstva Slovenije v zvezi NATO 25-26. Pridobljeno 17. 9. 2020 z naslova <https://giz-gois.gzs.si/Novice/ArticleId/73241/70-let-zveze-nato-in-15-let-clanstva-slovenije-v-zvezi-nato>.

GOIS, Zakonodaja. (2020). Grozd obrambne industrije Slovenije (2020). Proizvodnja in promet z obrambnimi proizvodi. Pridobljeno 18. 12. 2020 z naslova <https://giz-gois.gzs.si/vsebina/Zakonodaja>.

GOV. SI, (2020). Vojaške zmogljivosti in vojaška infrastruktura 4.2. (2020). Bela knjiga o obrambi republike Slovenije (2020). Pridobljeno 23. 9. 2020 z naslova <https://www.gov.si/novice/2020-01-20-javna-predstavitev-bele-knjige-o-obrambi-republike-slovenije>.

GOV.SI, (2020). Letno poročilo Ministrstva za obrambo za leto (2019) Portal GOV – si, Najpomembnejši projekti posodabljanja Slovenske vojske, Pridobljeno 29. 11. 2020 z naslova <https://www.gov.si/iskanje/?q=letno+poročilo+ministrstva+za+obrambo+2019&t=9>.

Grizold, A. (1990). Militarizacija in vojaško industrijski kompleks (študija primera ZDA). PDF objavljeno 24. 3. 2010. z naslova: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-HV5IKIS7>

Iskra Pio d.o.o, (2020). Pridobljeno 8. 11. 2020 z naslova <https://www.iskra-pio.si/o-nas>.

Kazakov-Ivanovič, P. (2020). Tovarne vojaško industrijski kompleks, 2020 Pridobljeno 15. 10. 2020 z naslova <https://dialogue-irk.ru/sl/uvolnenie/zavody-vpk-oboronno-promyshlennyi-kompleks-gosudarstvennyi/>.

Kopač, E. In Garb, M. (2014) Vojaška privatizacija in Slovenija (2014). Pridobljeno 22. 9. 2020 z naslova <https://search.proquest.com/docview/1629704062?pqorigsite=gscholar&fromopenview=true>.

Lipič, L. (2019), Ustanovitev teritorialne obrambe, njen razvoj in preobrazba v državno vojsko. Pridobljeno 14. 1. 2021 z naslova <http://www.socialneinovacije.si/ustanovitev-teritorialne-obrambe-njen-razvoj-in-preobrazba-v-drzavno-vojsko/>.

Malešič, M. (2002). Nacionalna in mednarodna varnost. Ljubljana. FDV Pridobljeno 21. 9. 2020 z naslova <http://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/malesicnacionalnainmednarodnavarnost.pdf>.

MIL Sistemika d.o.o, (2020). Pridobljeno 9. 11. 2020 z naslova <https://milsistemika.com/products-and-services/>.

Moje delo.com, DAT - CON d.o.o. (2020). Pridobljeno 27. 10. 2020 z naslova <https://www.mojedelo.com/dat-con-d-o-o-29018>.

Morozov, S. (2015). Slovenski orožarski kralj iz Šentjerneja, (2015). Družba Arex. Pridobljeno 5. 10. 2020 z naslova <https://www.dnevnik.si/1042711366/posel/novice/druzba-arex-slovenski-orozarski-kralj-iz-sentjerneja-s-katero-je-mors-sklenil-za-70-milijonov-poslov->.

National strategy for integration of the republic Slovenia into NATO, (2001-2004). Pridobljeno 16. 10. 2020 z naslova <http://nato.gov.si/eng/documents/national-strategy/>.

Pregled št. 09. (2019). Evropska obramba 2019, Pridobljeno 13. 10. 2020 z naslova <https://docplayer.si/193175765-Pregled-st-evropska-obramba.html>.

Prevent&deloza d.o.o, (2020). Sniper program 2020, Pridobljeno 15. 11. 2020 z naslova <https://www.prevent-deloz.si/sl/program/sniper/>.

Revija Slovenska vojska, (2016). Za slovensko obrambno industrijo nujen vstop na tuje trge.

Seantech process engineering d.o.o, (2020). Pridobljeno 17. 11. 2020 z naslova <http://www.seantech.eu>.

SioL.Net. (2010) Slovenska obrambna industrija želi okrepiti svoj delež v gospodarstvu (2010). Pridobljeno 2. 10. 2020 z naslova <https://siol.net/slovenska-obrambna-industrija-zeli-okrepiti-svoj-delez-v-gospodarstvu-20999>.

Slovenian defense product, (2020). GOIS GZS katalog 2020. Slovenian defense product, Pridobljeno 17. 10. 2020 z naslova <https://sdic.gzs.si>.

STA, (2003). Slovenska vojaška industrija potrebuje večji izvoz in povezavo z velikimi, Pridobljeno 8. 1. 2021 z naslova <https://www.sta.si/766804/slovenska-vojaska-industrija-potrebuje-vecji-izvoz-in-povezavo-z-velikimi>.

STA/R.M, (2021). Dolenjski list.si. Šentjernejski Arex se širi v Brazillijo. Pridobljeno 22. 1. 2021 z naslova https://www.dolenjskilist.si/2021/01/13/245198/novice/dolenjska/Sentjernejski_Arex_se_siri_v_Brazilijo/.

Šlebir, M. (2020), Večjih vlaganj v opremo in oborožitev Slovenske vojske nismo imeli že desetletje, Večer (2020) Pridobljeno 4. 12. 2020 z naslova <https://www.vecer.com/slovenija/vecjih-vlaganj-v-opremo-in-oborozitev-slovenske-vojske-nismo-imeli-ze-desetletje-10225123>.

Tonin, M. (2020). Minister Tonin poudaril, da sta obstoj in nadaljnji razvoj obrambne industrije pomembna za Republiko Slovenijo, tako za nacionalno kot za kolektivno obrambo, GOV.SI (2020) Pridobljeno 10. 12. 2020 z naslova <https://www.gov.si/novice/2020-09-22-minister-tonin-poudaril-da-sta-obstoj-in-nadaljnji-razvoj-obrambne-industrije-pomembna-za-republiko-slovenijo-tako-za-nacionalno-kot-za-kolektivno-obrambo/>.

Trivalentene podjetje d.o.o, (2020). Pridobljeno 21. 11. 2020 z naslova <https://www.trivalentene.si>.

UF Pro d.o.o, (2020). Pridobljeno 21. 11. 2020 z naslova <https://ufpro.com/si/o-nas>.

Uradni list Republike Slovenije št. 103/2004, z dne 23.09.2004. 77. člen (promet z vojaškim orožjem in opremo) in 78. člen (proizvodnja vojaškega orožja in opreme). Pridobljeno 18. 12. 2020 z naslova <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=2004103&stevilka=4405>.

Wikipedia, (2021). Arms industry, Pridobljeno 6. 1. 2021 z naslova https://en.m.wikipedia.org/wiki/Arms_industry.

Wikipedija Pipistrel, (2020). Pridobljeno 9. 11. 2020 z naslova <https://sl.m.wikipedia.org/wiki/Pipistrel>.

Zobr, (2016). Zakon o obrambi. Ocena stanja in razlogi za sprejem predloga zakona. Pridobljeno 19. 12. 2020 z naslova: <https://www.konfederacijasingkatov.si/slike/files/predlog-zobr-3.pdf>.